

MARCZIUS TIZENÖTÖDIKE

A magyar szabadság és demokrácia történeti és kulturális folyóirata

Alapítva 2010. október 11-én

2024/9-10 szám

Tartalom

Villám

- [Mikor szorult rá az arisztokrata](#)

Emlékezet

- [Karinthy Frigyes: Srégen álló íróasztal](#)
- [Egon Erwin Kisch: A flotta első és utolsó kifutása](#)
- [Ballai László: A meg nem gondolt gondolat V.](#)
- [Montesquieu: Perzsa levelek](#)
- [Dull Ernő: Migránsok Pannóniában](#)
- [Ballai László: Magyar haiku](#)
- [Földeák Iván: Bevettük Brüsszelt](#)
- [Nándi Mihály: A Pannón Birodalom határai](#)

Délibáb

- [József Attila: Levegőt!](#)
- [Szepes Erika: „Ki tiltja meg, hogy elmondjam?”](#)
- [Ballai László: Poszt](#)
- [Karinthy Frigyes: „Mindenütt ablakokat láttam...”](#)
- [Bakó Endre: Veres Péter, mai szemmel](#)
- [Jahoda Sándor versei](#)
- [Barna Róbert versei](#)
- [Stancsics Erzsébet: Moszkva téren](#)
- [Udvarhelyi András: Jön a Versszínház!](#)
- [Deák Mór: Szindbád](#)
- [Deák Mór: Törékeny](#)

Húrok

- [Köves István: Generalpause](#)
- [Köves István: Ha olyan szerencsés vagy](#)

Villám

Mikor szorult rá az arisztokrata

„Mikor szorult rá az arisztokrata, ha még oly nyomorban is, hogy a parvenütől modort tanuljon?
”

Karinthy Frigyes

Emlékezet

Karinthy Frigyes: Srégen álló íróasztal

Diktátorok kora

A fiam még nem főnök, mondta a becsvágyó Anya, de az asztala már srégen áll a hivatalban.

Igen, a srégen álló íróasztal.

Ez már az előkelőség jele, a bankvezérek és miniszterek és államtitkárok és Nagy Főnökök asztala áll srégen, a tágas, vattázott ajtajú, bőr karszékes, faburkolatos szentélyekben, mint ahogy az oltárok jobb oldalán áll srégen a főpap szószéke – ez a ferdére állított íróasztal már a kivételes helyzetet jelzi, amelyben nincs szükség takarékos térkihasználásra, mint a kishivatalnok fülkéjében: elég tág a csarnok, az íróasztalt el lehet helyezni egyénien, akár a szoba közepén is, szemben az ablakkal, micsoda beszéd az, és ha a tetőzetről lóg le az íróasztal, aranyláncon, akkor is rendben van, teheti az illető.

*

A tágas dolgozóterem közepén vagy háttérében, srégen vagy nem srégen, de mindenesetre

impozánsan és ünnepélyesen állanak világszerte ezek az íróasztalok, a Vezető Férfiú íróasztala, hatalmas ablakok alatt, jó rálátással a fotográfus számára. S mögötte komoly és kissé szórakozott arccal gondolataiba mélyedve a Nagy Felelős, a diktátor, egy Mussolini, egy Hitler s a többi, amint feláll, hogy bevárja a kihallgatásra kért újságíró vagy diplomatát vagy kérvényezőt. Míg a félelmesen nagy csarnok szőnyegén az íróasztalig ér, a diktátornak módjában van felmérni a közeledő figura járását, arckifejezését, képet kapni jelentőségéről – az illetőnek pedig módjában van elveszteni minden bátorságát, mire bejárta az utat, s egy megfordított perspektívatörvény kicsinyítő gukkerében egészen apróra zsugorodva kerül a nagyember színe elé.

*

A diktatori szellem nemcsak kortünet, hanem divat is, a társadalmi érintkezés minden síkfelületén tapasztalható jelenség. Az idők napóleoniak, kis káplárokknak sokkal nagyobb esélyük van császári koronák elérésére, mint régi dinasztiák trónkövetelőinek, s a marsallbot csak úgy dagasztja a közkatona iszákját és önérzetét. Furcsa fajta keverék ez az új, kollektív fegyelem, gyűlöl minden demokratizmust, de vezéregyéniségnek mégiscsak azt ismeri el, akiben bízik, akinek magasba ívelő pályafutását egy elmerült, kiváltságokat és különleges hatalmakat tagadó demokratikus kor tette lehetővé. Igaz, Napóleon karrierjét egy minden zsarnokságot elsöprő forradalom előzhette meg, nélküle el sem képzelhető ez a karrier, ám ennek a mindenre elszánt férfiúnak se volt bátorsága, legnagyobb látomásai közben se, ama szabadságeszmék vívmányait gyalázni, amelyeknek különleges hatalmát köszönhette. Legalább nyíltan nem, s a divatok történetében nem a belső hajlandóság számít, hanem a kifelé hangoztatott jelszavak. Ez a mai napoleonizmus mint divat megfordított lelki habitust követel: lehet, hogy lelkük mélyén a főnökök és vezérek hisznek még valamiféle romantikus szabadságban, az egyén jogában, az ember méltóságában, kifelé mindenesetre felveszik a szigorú katonarcot, s hirdetik az egyedül üdvözítő, feltétlen engedelmesség igéjét, jól tudván, hogy különben oda minden tekintély és rend: a rajongó tömegnek nem imponál az olyan szelídítő, akinek nincsen korbács a kezében.

*

Divat, stílus, tónusok iránya, higgyék el, semmi több. A hatalom, ami a tizenkilencedik század politikai vezéreinek kezében egyesült, semmivel se volt kisebb, mint a maiaknál, de a humanista század emléke megkövetelte, hogy modorukban, viselkedésükben, az érintkezés formájában inkább leplezzék ezt a hatalmat, mint hangsúlyozzák. A kimagasló férfiak versengtek egymással, hogy melyikük tudja egyszerűbb, közvetlenebb, emberibb módon elviselni a „nagyág átkát”, mert a valódi hatalom legfőbb biztosítéka a szó régi értelmében vett népszerűség lévén, sokkal kedvezőbb volt a helyzete a Harun al Rasid-, mint a Dzsingisz kán-féle vezértípusnak: ez utóbbit egyszerűen kinevették, s a nevetés minden tekintélyt lehetetlenné tesz.

*

Nézd meg arcképeiket, olvasd el a róluk szóló anekdotákat (amiket éppoly szívesen túrtek, mint ama Nagy Frigyes a falragaszokon közzétett gúnydalokat), s egyszerűen megérzed a különbséget. Nézd meg, szegény hivatalnok, két akta között, suttymban, valami divatos életrajz illusztrációi közt, s elszontyolodva állapítod meg, hogy a félelmetes hatalmú Metternich vagy a zsarnok Sándor cár vagy akár a szigorú Ferenc József, sőt maga Haynau és Bach sokkal barátságosabb arccal tekint rád a képről, mint közvetlen főnököd, a szomszéd szobában trónoló cégvezető úr, ha majd becsönget, hogy a képeslapokból megtanult diktátorhomlok és diktátortekintet hatása alatt förmedjen rád, az íróasztal mögül, amely még nem áll srégen, de minden pillanatban srégre fordulhat, mert hiszen az igazgató úr is csak cégvezető volt valamikor, s mindenki, akinek egyetlen alattvalója van csak, mint a mesebeli káplárnak, iszákjában hordja ezt a ferde vonalat.

*

Dzsingisz kán és Harun al Rasid.

Divat. Stílus. Irányzat. Semmi több. El fog múlni, mint a többi.

Egon Erwin Kisch: A flotta első és utolsó kifutása

Vége a bóják melletti életnek, vége a kikötőéletnek, ég veletek pulai lányok! A fedélzeten több mint ezer matróz tolong mellére erősített (de fel nem fűjt) mentőmellényben, elfoglalják helyüket a jelzőberendezéseknél, a lövegeknél, a kazánoknál és a hajógépeknél, de némelyek még tábori lapok írásával foglalatoskodnak. Csónakok futnak ki szolgálati küldeményekkel, hivatalos levelekkel, postával és magánküldeményekkel – nagy kár lenne, ha a gőzös elsüllyedne, a fehérmű nagyon drága, a díszmatrózblúz meg egyenesen megfizethetetlen; az ingóságokat a parton állomásozó hajóhadtest vagy a kikötői tenger nagy hivatal egy barátja veszi kezelésbe addig a napig, amíg csak el nem küldik azokat haza, a hátramaradottaknak – kinek-kinek, ahogy adódik.

Mindkét kéményből sűrű füstfelhő gomolyog, a szél koromszemcsékkel teli füstbe burkolja a fedélzetet; a tiszték meg a matrózok fel sem veszik, de a tejföldrészájú tengerész zászlósok egyre csak törölgetik a fekete pöttyöket magukról, és poccentgetik le a „repülőbolhákat” tojáshejszínű vagy hófehér matrózblúzukról.

A hajó kifutásra kész, a járópallót felvonták, a csónakokat rögzítették, az oldalrudakat berakták, befejezték a hajógépek kipróbálását, a táviróbójáról eltávolították az érintkezőt, a

távírókábelt feltekereszték, a láncokat lekapcsolták. Az óriást már csupán egyetlen vontatókötél tartja, mely a bójagyűrűn átkigyózva még mindkét végén a fedélzethez van erősítve.

A kürtös „Horgonyt fel!”-t fúj, mindenki elfoglalja szolgálati helyét. „El a bójáktól!” Szabaddá teszik a kötél mindkét végét. A harmincegyes bója, mely hosszú időn keresztül a szárazföldet és az otthont jelentette a számunkra, szabadon himbálózik. Még egyszer utoljára megérinti a hajótestet, mint ha csak anyai csókkal akarna búcsút venni. 1918. július 8-át írjuk, délután öt óra van.

A jelzőkötél alól behúzzák az állványt. A *Viribus Unitis* hátsó fedélzetén felsorakoznak az őrszemek. Ez volt az a hajó, mely egykor a világháború első halottait elszállította Szarajevóból arra a helyre, ahol az agyonlőtt Ferenc Ferdinánd és felesége állt a napvédő ponyva alatt. A *Zrínyi* kürtösének „Figyelem!” jelzésére a mienk „Balra figyelem!”-mel válaszol, odaát a tisztek szalutálnak, itt meg mi. A mi egyik tengerész kadétünk átintetget a *Zrínyi* egyik tengerésznének – tegnap este két signorina társaságában együtt szórakoztak a Galambfészekben, szép volt, nagyon szép, most meg az egyikük útnak indul a tengeralattjárók, tengeri aknák és hajóágyúk világába, a másikuk meg ott marad. Ég veletek pulai lányok! A legénység feszesen áll, kezek a nadrágvarrásnál, majd ismét „Pihenj!”-t fújnak, de aztán alig két-három perc múlva már „Tisztelegj!” harsan a következő, majd az újabb és még újabb cirkálóról – valamennyi szomszédos hajón ott áll feszesen a legénység, köszöntve bennünket, az ismeretlenbe távozókat. Ez a dreadnought, a nagy páncélozott csatahajó első kifutása. Elhagyjuk a barikádzárat, a tengeralattjárók elhárítására szolgáló géppuskaütegnél elfoglalja helyét a kezelőszemélyzet. Mögöttünk marad a hullámtörő, kint vagyunk a nyílt tengeren, a szülőföldünk messze van, több évnyi távolságban, talán egy emberérettel is messzebb, mint negyedórával ezelőtt; élj boldogul anyám, élj boldogul feleségem, élj boldogul gyermekeink; már senki sem gondol a pulai lányokra meg a Galambfészekre – elhagytuk a kikötőt. Horthy ellentengernagy, a flotta parancsnoka csak azután megy fel a jelzőhídra, hogy a fedélzeten lévő újságíró megkéri, tartson vele.

– Ez valószínűleg érdekelni fogja önt. Lesz összehasonlítási alapja, hogy milyen volt a parancsnoki híd egykor, s milyen most, és hogy mi a különbség Tegetthoff meg én közöttem...

Kello biztosítás mellett futunk ki a tengerre. Egy torpedóromboló elottünk balad, oldalt pedig három-három védelmez. Mi, a zászlóshajó baladunk az élen, a hajósodorban négyszáz lépésnyire követ bennünket a

Prinz Eugen, a másik két dreadnought, a ***Szent István*** és a ***Tegetthoff*** pedig a második lépcsőben jön majd utánunk. A fasanói külső kikötő védőhálóbarikádján belül este hatkor haladunk el a cölöpmű mellett.

Jelentés: „***Bank Pericolósánál ellenséges tengeralattjárókat észleltek. Az aknakutatók üldözobe vették őket.***”

Éjjel tízkor futunk ki ismét, irány Dél, sebesség tizenöt mérföld óránként.

Veruda magasságában kapjuk a második rádiogramot: „***Ellenséges tengeralattjáró kapcsolatban áll az Arsa cirkálóozóssel.***”

Az egyik kísérőhajót, a 75-ös torpedót megafon segítségével hívótávra rendelik, és az továbbítja a rádiogramot a többi öt kísérőhajónak azzal az utasítással, hogy az *Arsá*val való összecsapás esetén erre vonatkozóan semmiféle tájékoztatást ne kérjenek. A hadműveleti osztály helyiségeiben tanácskozik a törzs; Horthy ellentengernagy már elhagyta a parancsnoki hidat. Reggel negyed hatkor horgonyt vetünk Bocche di Tajerban, a Grosso-sziget délkeleti öblében, Zárától délre, és ott töltjük a vasárnapot. A salei jelzőállomásról rejtjelezett rádiogramokat küldenek a fedélzetre.

Délután leengedik az úszóponyvákat, a matrózok az oldalfa végéről vagy a fedélzetről ugranak fejest a tengerbe, mások a kötélhágcsón vagy a köteleken másznak lefelé; a víz egy szemvillanás alatt olyanná válik, mint egy túlnépesedett gyakorlótér. Mindenki másképp úszik, mindenki másféle kunsztokat mutat be, mindegyik másképp van tetoválva, mindegyikük másképpen sült le – trikójának formája szerint –, különféle a fürdőnadrágjuk is: az egyikükön magára tekert kapcarongy van, a másikon levágott szárú alsónadrág, a harmadik viszont sajnálta szétvagdosni, sőt még a nadrágtartóját sem vette le. Ám valamennyien olyan látványt nyújtanak, mintha fehér hosszúnadrágban lennének, mivel a forró napon valamennyien meztelen felsőtesttel kénytelenek dolgozni, s így a derekukig gesztenyebarnára süttek, lejjebb viszont fehérek, akár a városlakók. Az úszóponyvában eszeveszett vízi pantomim játszódik le.

Estéknként az emberek egymás mellett kuksolnak, énekelgetnek, vagy kártyáznak. Néhányan a hajókönyvtárból kölcsönzött könyveket olvassák. A parancsnoki hídról szemlélve a fedélzetet, az ember maga elé képzelheti az osztrák-magyar térképet, mivel, a matrózok szinte népcsoportonként helyezkednek el egymás mellett. Amikor a tengerészet még igazi hajós mesterség volt, amikor még tutajotokra, vitorlakezelőkre, kormányosokra volt szükség, akkor úgyszólván kizárólag az isztriaiak meg a dalmáciaiak szolgáltak a flottában, de még a fűtőszemélyzetet is a kereskedelmi hajókról toborzott isztriai olaszokból és dalmáciai horvátokból állították össze; egyébként még nem is oly régen, az osztrák magyar-tengerészet hivatalos nyelve az olasz volt. De azóta a szolgálat egyre jobban és jobban technikai feladattá vált, és így elkerülhetetlen lett, hogy szerelők, elektrotechnikusok, gépészek, villanszerelők, öntőmunkások, esztergályosok és más szakmunkások sokaságát gyűjtsék össze a Monarchia országaiból. Mostanra hát a német lett a közvetítő közös nyelv s a vezérlési nyelv is, és csak a régivágású kormányosok beszélnek a Dahlerup korabeli keveréknyelvet – a trieszti dialektus, a dalmáciai halásznyelv, a tört szlovén és a német szakkifejezések egyvelegét.

Vasárnaponként a páncélhajó belseje, de még valamennyi lövegtornya is teljesen elnéptelenedik. Ám itt olyan találékony technikát alkalmaztak, a tömeggyilkosság olyan szerkezeteit vonultatták fel, hogy az még így, kihaltságában is megrázza az embert, aki kis idő múltán megrendülten szemléli az irtóztató csodát. A dreadnought jelmondata ez lehetne: „Hajózni szükséges – élni nem”. A brémai kereskedők, akik a bölcs latin mondást felírták céhházuk oromzatára, másképp értelmezik ezt, ám a DREADNOUGHT, napjaink ezerszeresen borzalmasabb Klaus Störtebeckerje [XIV. századi német kalóz – a szerk.] számára – mely páncéllal és törvényekkel övezve maga az új tengeri szörny – e szavak könyörtelenül korszerűek, és e szavak szellemében jár el, amikor kifut: hajózni szükséges önmaga számára, miközben elragadja mások életét, mivel az számára szükségtelen.

Milyen jól fel1van fegyverezve saját léte védelmében s a mások élete ellenében! Négy sima lövegtorony emelkedik ki szürkén az úszó erődről. Nem túlságosan magasak – a figyelőhelyről jó

messzire el lehet látni felettük, a hajókémények magasabbra nyúlnak ki. Ám az igazság az, hogy nem állítunk valótlan, ha azt mondjuk, hogy ezek a tornyok belülről magasabbak, mint kívülről, mint hogy mélyen benyúlnak a hajótörzsbe, le hétemeletnyi mélységbe. Egészen lent, szinte már a hajófenéknél helyezkedik el a forgótalp, amelyre a mozgatható szerkezetet illesztették, fölötte a lövedékek szintje, az utána következő szinten lévő rekeszből húzzák fel a lövedékeket, azután következik az oldalsó emelőrekesz, a középső emelőrekesz és a rakodótér, az oromzat manzárdablakaiból pedig három küklopsz kémleli a szárazföldet és a tengert: a 305 milliméteres lövegek. A tizennégy méter hosszú és egyenként 53 000 kilogramm súlyú ágyúcsövek párhuzamosan merednek előre a páncélzatból, és olyannyira egyformák, akár a hármassikrek. A parancsnoki hídról egyenként is, együttesen is vezérelhetők; ott mérik be a célt, távirón adják meg a lövegkezelőknek a távolságot és az oldalirányú elmozdulási szöveget, a számok egy táblán jelennek meg, és a lövegkezelő parancsnoknak csupán az a feladata, hogy mechanikusan célozzon, és megnyomja a villamos indítógombot. Huszonhat másodpercre van szükség két kilövés között, egy-egy toronyból percenként hat lövést lehet leadni, négyszázötven kilós lövedékekkel.

Egy percen belül kétszázhetven fokos fordulatot lehet végrehajtani a hat emelet mély berendezéssel, mely a legkisebb sebességnél ugyanannyi idő alatt fordul meg a tengelye körül, mint a föld a sajátja körül: huszonnégy óra alatt.

A páncélkalóz nemcsak felülről okád pusztulást – derékszíjából oldalfegyverek meredeznek: egy tucat 150 milliméteres ágyú, hat belső erődítmény jobboldalt, hat baloldalt. A fedélzeten a könnyűtüzérség helyezkedik el: gyorsüzelő-, partraszálló- és léggömbgyújtó lövegek, mind 70 milliméteresek (L/50 Skoda típusúak) és géppuskák. A tizennégy lőszerraktárból minden toronyhoz öt lőszerfelvonó vezet.

A torpedóhelyiségbe lépcső visz lefelé; a torpedók, ezek a barna óriás-szivarok állványokon sorakoznak, az egyik már benne is van a szivarszipkában, melyet tengerészeti nyelven torpedóvetőcsőnek neveznek. Egy-egy lövedék hatszázhuszonöt centiméter hosszú, ötvenhárom centiméter széles, és meglehetősen tekintélyes súlyú: hatszáz kilogramm; az acél borítólemez alatt kilencven kilogramm lőgyapot. Hermetikusan zárva, mint egy keszon, három méterrel a tengerszint alatt, ahol nincs szükség se célzásra, se indításra. Fent távol és magasan áll a tiszt a parancsnoki hídon, elektromos irányítással mozgatja a csövet, és elektromos irányítással tüzel. Azelőtt itt lent távolították el a csősapkát a tengervíz beáramlott a torpedóvetőcső be, és így a csőben a torpedót víz fogta körül. Most egyetlen gombnyomásra sűrített levegő áramlik be, és löki maga előtt a lövedéket a tengerbe. A torpedóvető készülék belső csöve védőburokként nyúlik előre a lövedékkel együtt, hogy megóvja azt attól az eltérítéstől, melyet a hajóoldalaknál fellépő víznyomás idézhetne elő.

A torpedó csupán akkor kezd önmagában haladni – mint önálló hajó, mint egy legénység nélküli tengeralattjáró –, saját vezérlőerejével és saját gépezetével három méterrel a tengerszint alatt, mintegy harmincnégy mérföld sebességgel a nemritkán hatszáz méternyire lévő célpont felé, amikor eléri a vezető szárnyat, és túlhalad a hajófal oldalán. Amikor nekicsapódik az ellenséges hajónak (mely úgyszintén páncélozott), az elsütőcsap rácsapódik a gyújtófejre, s ettől a robbanótöltet felrobban. A belső cső azonban, miután a torpedót kikísérte a kapuig visszatér, becsukja maga mögött az ajtót, és a következő barna vendég elektromos vezérléssel máris ott terem...

Ezen a hajón négy torpedóvető van, egy-egy a két oldalon, egy a hajóorrban és egy a

hajófarban. Minden egyes torpedóhelyiségbe rézcsövek vezetnek a légkompresszortól, melyeken keresztül százötven atmoszféra nyomására töltik fel a torpedókat és a torpedóvető tárolót, vezetékek kötik össze a parancsnoki hidat a torpedóhelyiséggel, a torpedóhelyiségeket egymással, a szivattyúkkal és a segédberendezésekkel, a tüzérségi műhelyekbe pedig szócsövek és hangosanbeszélő telefonok továbbítják az utasításokat.

Rettentő borzalmat áraszt ez a dreadnought, száz halállal fenyeget, s ez a százszoros halál magával viheti a hajó egész legénységét is. Ez azonban nem izgatja túlságosan sem őt, sem az ellenfeleit: *Navigare necesse est, vivere non necesse est!*

Este kilenckor kihajózunk Tajerből, reggel fél nyolckor horgonyt vetünk Slanónál, Calamotta csatornájában, valamivel északra Ragusától. Egy csaknem kör alakú tavacska közepén fekszik a hajónk. A parton körben bozót, tuskók, mandulafenyők, olajfák, egy kis templom harangtoronnyal, vakolatlan kis kőházak – ám a sziklás háttér szürkeségéből csak a tetőcserepek pirosanak elő, s azok is csak elmosódottan, mivel a hajókémények füstje beborítja az egész halványzöld-halványszürke tájat. A *Tátra*, *Balaton*, *Orjen* és *Uzsok* torpedónaszád-rombolók, a 82-es, 86-os, 89-es, 91-es és 95-ös torpedónaszádok horgonyt vetettek, hogy szemet rakodjanak át tőlünk. Ezek a hajók kettős torpedóvető készülékkel vannak ellátva, ezek – a víz alatti berendezésektől eltérően – torpedóikat nem sűrített levegővel, hanem lőportöltettel lövik ki. A tisztek feljönnek a fedélzetre és megbeszélik a szükséges intézkedéseket. Ma éjjel hát bekövetkezik...

Ezt mindenki tudja. Előkészítik a műtőasztalt meg. a hordágyakat, szétrakják az orvosi műszereket meg a kötszert, szétosztják a lőszert, a rohamsisakokat és a gázálcokat, ellenőrzik a mentőcsónakokat, mentőtutajokat, mentőöveket és mentőmellényeket, kiadják az utasításokat. Mindenki izgatott, de ezt leszámítva minden épp olyan, mint egy gyalogsági roham előtt. A hajón azonban erősebb a fatalizmus, szembetűnőbb a „hősiesség”-et hangsúlyozó hazugság, az egyes ember itt nem tehet semmit, itt nincs menekvés, itt nem létezik egyáltalán semmiféle „egyes ember”, itt csak egy egységes hajótest van a *viribus unitis*. [egységben az erő – a szerk.] A legénység megint előveszi a kártyát (fürdéshez most túlságosan hideg van), a tisztek szemlét tartanak és mindent ellenőriznek, s csupán a fiatal tengerész kadétok kérik istent és Olaszországot, hogy megkezdődjék az ellenséges támadás, minthogy máskülönben semmi reményük a csapatkeresztre.

A hadműveletek helyiségében rendkívül feszült a légkör, melynek okát este hétkor tudjuk meg a törzs parancsnokától.

– Sajnálatos módon kénytelen vagyok az urakat egy kellemetlen körülményről tájékoztatni. A hadműveletünket ugyanis sajnos elhagyta az isteni gondviselés. Az Otranto-szorosbeli ellenséges védővonalat, melyet át akartunk vágni, visszavonták Santa Maria di Laikáig, sőt még hátrább. Így tehát elvágták számunkra a visszautat. Az őrnaszádok miatt ma nem közlekednek a szállítóhajók sem Brindisiből, Valonából és Tarantóból. Korfuról olasz dreadnoughtok, a tarantói tengeröbölből pedig francia és olasz motorcsónakok közelednek felénk. Mindez meglepetésszerűen ért bennünket, így hát más lehetőségünk nincs, vissza kell vonulnunk.

Minden hiábavaló volt tehát, az osztrák hadiflotta első kifutása csődöt mondott.

Horthy ellentengernagynak, aki mint mindig, ezúttal is a hátsó fedélzeten végzi esti sétáját,

gyászos a tekintete. A legszomorúbbak azonban a tengerész kadétok, és némelyikük elégikusan viccelődik:

– Az argonauták elhagyták Pulát, hogy megszerezzék az aranygyapjút, mi meg még a Károly-csapatkeresztet sem vihetjük haza.

Este háromnegyed tízkor felszedjük a horgonyt, és megindulunk Pula felé.

Azoknak ott a kazánházban teljesen mindegy, hogy ütközetbe megyünk-e vagy sem. Összehasonlíthatatlanul rosszabb helyzetben vannak, mint a személyszállító gőzösön szolgáló társaik, minthogy alá vannak rendelve a katonai kényszernek, és a mozgásterük rettenetesen szűkre szabott. A csatahajón nem sok hely marad az élet számára, ott minden talpalatnyi hely az ellenfél pusztulását szolgálja: lövegeknek és torpedóknak van fenntartva. A *Viribus* nak mindössze tizenkét kazánja van, ezeknek kell biztosítaniuk, a húszezer tonnás kolosszus haladását húszmérföldes óránkénti sebességgel, és üzemben tartaniuk a huszonötezer lóerős nyolc turbinát és a számtalan kiegészítő gépet. Fűtőgáz nyaldossa az ezerszáz Mannesmann-csővet, miközben az azokban keringő víz is már gáz halmazállapotúvá válik és áramlik a főgép felé. Tizennyolc szénraktárból táplálkozik a tizenkét irdatlan kazán, mely óránként három tonna szenet zabái fel. Készlet persze van bőven, tíz mérföldes sebességet számítva elegendő vagy háromezernyolcszázhatvan mérföldre, azaz biztosíthatja a dreadnought számára az utat egészen az Indiai-óceán közepéig.

Itt lent a forróságban minden tüzelőnyílásnál egy-egy fűtő vívja a maga harcát. A parancsnok kiadja az utasítást, és a kazán máris heves csapást mér ellenfele kormos képébe, ám egy szemvillanás alatt jön a ríposzt egy jól megrakott lapáttal a kazán gyomrába. A párbajsegédek viadalát megszakítja a tűztér lecsapódó ajtaja, mely négy másodpercre elszakítja a küzdőfeleket egymástól. Így megy ez nap mint nap, nap nap után, szúrás és vágás, szúrás és vágás, ember és szörnyeteg fújtató asszója a pokol tüzében, melyet sem szellőző akna, sem ventilátor, sem meztelenség, sem védőszemüveg, sem az elfogyasztott tea nem tud elviselhetővé tenni. A hamuelszívó elnyeli ennek a vulkánnak a lágóját meg salakját, és undorítóan teleköpködi vele a tengert, és nem engedi be ide a forró levegő, tajték, gőz, mocsok, szénpor, koromszemcsék és lángnyelvek, remegés, dübörgés, zubogás, sistergés és sötétség túlvilági káoszába a tenger egyetlen hűvös lehelletét sem, a tizennyolc négyzetméter felületű kémény nem bocsátja be az égbolt picinyke darabját sem ide, a fehérszemű, kivicsorított fogú és izzadságtól lucskos hajú, fekete, eltorzult képű lények világába. Micsoda ellentét van ezek között az elcsigázott rabszolgák meg azok között a szabad fiúk között, akik odafenn a szabad ég alatt fürdenek a napfényben és a tengerben, felkúszhatnak a vitorlarúdon, fel, egészen az éterbe, micsoda kontraszt ez ezekhez a kiaszalódott gépemberekhez képest – a főgépész meg eközben azt mondja: – Szinte az egész legénység jelentkezik fűtőszolgálatra – persze, hiszen egynek sincs ínyére a gyakorlatozás!

Reggel négykor kapjuk a jelentést, hogy a *Szent István*, amely előttünk halad, találatot kapott; a torpedó becsapódásakor ötven méteres vízoszlop csapott a magasba.

A fedélzeti korlátok mentén és valamennyi kilátópontonál nyüzsögnek a tiszték és a tengerészek – valamennyien a tengeralattjárókat kémlelik; a kísérőhajók páncéltöltözetként veszik körül a *Viribus* t, nehogy ugyanarra a sorsra jusson, mint a *Szent István*, az osztrák-magyar haditengerészet legnagyobb és legmodernebb csatahajója. Hogy fogja ez a csatahajó átvészelni a

hajókárt? Amióta dreadnoughtok léteznek, még egyiküket sem érte torpedótalálat. Vajon üzemképes marad-e?

Egy órával később elhaladunk a sebesült óriás mellett. A hajógépei nem működnek, a hajótest megdőlt, felborulása elkerülhetetlen. De Horthy ellentengernagy ügyet sem vet rá, nem gondol a segítségnyújtásra. Kiadja a parancsot: mindenki köteles a fedélzeten maradni, hogy üzemképessé tegyék a hajót. Mi nem szakíthatjuk meg az utunkat. Mert ha mi, a zászlóshajó is találatot kapnánk, akkor ünnepelnének csak az olaszok!

Tisztjeink távcsővel szemlélik a sebesült hajót.

– Vízbe fúlnak valamennyien – mormogja halkán, elrakva tábori látcsövét az öreg hajógépész... A *Tegetthoff* farában ott áll a filmfelvevőnél a tüzérségi mérnök, és csak tekeri a gépet, megörökítve a süllyedő *Szent István*t, kétségbeesetten ide-oda rohangáló legénységével egyetemben.

Zára magasságában kapjuk a hírt, hogy a *Szent István* már süllyed. Csak reggel hatkor, amikor a folyamat már nyilvánvalóan megindult, hangzik el a „Le a hajóról!” parancs, ám a hajótest olyan hirtelen dőlt meg, hogy csupán néhányan tudtak a fedélzetről a vízbe ugrani, a legtöbbben egyszerűen belerepültek a tengerbe, Őket a torpedórombolók és a *Tegetthoff* menekítette ki. Négy tiszt és a legénység vagy száz tagja eltűnt – vagy a tengerbe fúttak, vagy a felborult hajótest temette őket maga alá. Mi akartunk átvágni az olaszokon, és az olaszok vágtak át minket.

A tiszti gyűlésünkön mindenki porig volt sújtva. Mindenki azt mondja, a mai nappal a dreadnoughtok sorsa megpecsételődött. A flotta szégyenletes visszavonulása, a száz matróz vízbefúlása, és mindenekelőtt a félmilliárdért felépített hajó megsemmisítése ennek a gigantikus fegyvernek a tökéletes hasznavehetetlenségét bizonyítja. Megállapíthatatlan, mint is történhetett, hogy nem tartottak ki a válaszfalak, hogy egyetlen találat következtében a víz alá merült az egész kolosszus. A szállítási megbízások körüli korrupciót emlegetik. Hogy rossz minőségű volt az alapanyag, meg más efféléket.

Este háromnegyed hét van. Amikor elhajózunk a pulai kikötőben a *Szent István* üres bójája mellett, minden tekintet arra szegeződik. Hét órakor megint ott horgonyzunk a 31-es bójánál. Nem sokkal ezután csónakok kötnek ki: a parancsnok, Seitz sorhajókapitány és a *Szent István* törzstisztjei jelentést tesznek a hajótörésről.

A rá következő napokban a tengerész kaszinóban olvassuk a hadügyminisztérium tengerészeti hivatalának hivatalos közleményét: „A *Szent István* az Adriára történt egyik éjszakai kifutása alkalmával találatot kapott és elsüllyedt. Maxon del Roewid sorhajó-hadnagy, Sernitz főgépész és Müller tengerészkadét, valamint a legénység mintegy nyolcvan tagja eltűnt. Serda tengerészkadét életét vesztette. A legénység többi tagja megmenekült.”

A Stefani Hírügynökség a következő tájékoztatást tette közzé: „Folyó hó 10-ének hajnali szürkületében a Luigo Rizzo korvett-kapitány parancsnoksága alatt álló két kis olasz torpedónaszád közrefogta a tíz torpedóromboló által biztosított, két nagy *Viribus Unitis* típusú cirkálóból álló osztrák-magyar hajóegységet. A mi egységeink átvágták a torpedórombolók

vonalt, és két torpedóval elérték az elől haladó cirkálót. Ezután egységeink, melyet a torpedórombolók üldözőbe vettek, s egyiküket súlyosan megrongáltak, visszatértek a bázisukra.”

A cs. k. hírügynökség az olasz közleményt a következőkkel egészítette ki: „Sem a hajóraj második egysége, sem egyetlen kísérőhajó nem kapott találatot.”

A halottak száma minden bizonnyal lényegesen magasabb a hivatalos beismerésnél. Csupán húsz holttestet találtak meg és temettek el Pulában.

Dante sorai ekképpen szólnak:

*Mint Arlinál, hol resten foly a Rhône át,
vagy Pólónál, nem messze Quarnerótól,
mely Itáliát zárja s mossa hónát,
a föld egészen tarka a síroktól...*

Policarpo hepehupás mélyén most oszlásnak indult tengerészek hevernek.

A tényleges tengerésztemető valójában a dombok lábánál van, és hosszan elnyúlik, több óra járásra, egészen Görögország és Szicília felé, ám az igazi tengerésztemető maga a tenger.

Ott fenn egy öregasszony zokog Krisztus arcképe előtt, és megcsókolja a megszentelt földet, melyben fiának nem adatott meg nyugodni. A kápolna márványtábláin tengerészek nevei olvashatók, olyanokéi, akik egy-egy bukóhullám következtében lesodródtak a fedélzetről. Hősi halált haltak, olvasható itt, dicsőség övezze emléküket, ám olyan szavakat, mint „béke poraira” vagy „legyen könnyű számára az anyaföld” nem találni. S nincs olyan sem, hogy „itt nyugszik...”, mely szavakat egyébként általában minden nyelven felvésnek az egymás mellett álló sírkövekre: „Hier ruht” – „Qui riposa” – „Zde odpočiva” – „Here is buried” – „Ovdie pociva” – még cirkalmas török betűkkel is meg félholddal és csillagokkal, vagy éppen héber írásjelekkel a hatágú Dávid csillag alatt. Ez a temető olyan nemzetközi és felekezeti, és olyan békés, mint semelyik másik. Mivel ez háborús temető.

Hatalmas kiterjedésű gránittömb magaslik itt ciprusoktól övezve a háború halottainak emlékére. Középpont Haus tengernagy nyugszik pompás síremlékében, még virágfüzér és pálmaág is borul fölébe. Közvetlenül az elaggottan elhunyt flottaparancsnok mellé most fiatal fiúk furakodnak – a repülőök fiatal kadétjai és zászlósai, akik fiatalságuk csúcsáról zuhantak alá péppé zúzódva. „Született 1898. május 1-én” – „Született 1899-ben” – „Az arany vitézségig birtokosa” – „Az első osztályú ezüst vitézséggel háromszorosan kitüntetett” – szánalomraméltó áldozatok, hát ezért adtátok az életeteket, de hisz valamennyi medáliátokért összesen sem tudjátok már megvásárolni az isten napját, szegény ifjak! Még öt asszony is nyugszik itt, akik szintén a „Haza iránti kötelesség” áldozatai: lőszerkészítők, robbanószergyártók – ha egy szén-bányában leltétek volna halálotokat, akkor nem járna ki nektek a „Hazáért áldozta életét” felirat, és egyetlen hősi temető sem fogadta volna be testeteket.

Tömegsír, amelyet a szárazföldi ütközetek után mindig látni, itt kevés van. Meglehet, ez lesz az első.

A tábori lelkész az előírás szerinti szavakkal és az előírás szerinti mozdulatokkal áldja meg a hatalmas sírgödört, melynek peremén szigorú rendben fekszenek a koszorúk, melyeket közösen rendeltek meg a parancsnokság által jóváhagyott pénzüsszegekből. Ugyan ilyen rendben sorakoznak négyszer ötös sorokban a tökéletesen egyformán elkészített koporsók. Húszán fekszenek itt, a **Szent István** száz halottja közül, ám neveik sehol sincsenek feltüntetve. Itt nincsenek hozzátartozók, és nincs gyász sem.

A tengerészmenetben, melyet egy tengerésszáslós vezényel, nem a **Szent István** matrózai haladnak, mivel nekik nincs többé díszegyenruhájuk, ami ugye, egy ilyen reprezentatív aktusnál elengedhetetlen. A küldöttségek tökéletesen tudatában vannak önnön méltóságuknak. Elöl helyezkedik el a tisztikar – mindannyiuk arckifejezése nagyon komoly, hiszen valamennyien a halott hajóra gondolnak, mely a legújabb, a legjobb és legnagyobb volt, s melynek megépítése hatalmas összegbe került, s mely egynegyedét képezte az egész dreadnought-flottának, s mely tizenkét 30,5 centiméteres tarackot vitt magával a tengeri mélységbe, azaz többet, mint amennyivel Pula összes erődtítményei rendelkeznek, és még vagy harminc löveget, torpedóvető készüléket meg egyebet, hát ez valóban nagyon szomorú. Némelyek valószínűleg arra is gondolnak, hogy a feletteseik kirúgnak majd rájuk; ám a sírgödörben fekvő tengerészekre, meg arra a másik százra ott a tenger fenekén nem gondol senki sem: *vivere non necesse est*.

Feltűnik a moszattal és rézrozsdával borított bűvárnaszád legénysége, mely tegnap előtt érkezett vissza Nyugat-Afrikából; két embert hátrahagytak, hogy őrizzék az ótvaros tevéket meg a négy fiatal muflont, melyek a pulai gyerekek legnagyobb öröme az Adria parkban legelésznek. Néhány idevalósi fiú meg lány és egy rakás gyerek a katonazenekar nyomába szegődött, s most az egyik dombról szemléli a ceremóniát.

A kis zenekar egy korált játszik, majd a görögkeleti pap vég nélküli halotti beszédet mond, a zászlós kiadja a parancsot a dísztűzre, a kezek egyszerre lendülnek a tölténytáskákhoz, „Felkészülni - tűz!”, a díszlövés sikerült, valamennyi lövés egyszerre dördült. Az elsüllyedt dreadnought parancsnoka három rögöt hajít a gödörbe, összevágja a bokáját, és alázatosan továbbadja a lapátot a flottaparancsnok úrnak, az pedig udvariasan Gicoli kikötőparancsnok úrnak.

Innentől fogva nincs már szó sem alázatról, sem udvariasságról, most már csak a szolgálati rangsor számít, tábornokok és tengernagyok, tiszték és kadétek adják át sorban egy másnak az ásót a katonai rendeleti közlönyben álló sorrendben, majd a tiszthelyettesek következnek, aztán a matrózok és a katonák. Az ünnepségnek vége; a kivonultatott alakulat felsorakozik a temetőfal mellett. Szakasz jobbra át – figyelem, vigyázz, kettős sorokban balra át, lépés indulj, a zenekar a Radetzky-indulót játssza, Pula hímnemű és nőnemű fiatalsága pedig fütyörészve és karonfogva csatlakozik a vidám menethez, ott lenn húsz koporsó fekszik, ég veletek, pulai lányok. A tiszték leveszik a csákóikat és a sapkáikat, hogy megtörölgessék izzadó homlokukat, cigarettával kínálgatják egymást, és elindulnak a tisztikaszinó felé arról beszélgetve, hogy ma eltemették a dreadnoughtokat.

Striker Judit fordítása

Ballai László: A meg nem gondolt gondolat V.

– Csepeli György könyve kapcsán –

Az előző részben áttekintettük, hogy milyen összefüggés áll fenn a tekintélyelvűség és az iskolai végzettség között. Tanulságos a szociálpszichológiai tünet és a lakóhely közötti korreláció is.

Új tekintélyelvűség és a lakóhely településtípusa (%)

	Budapest	Vidéki város	Község	Összesen
Liberális	35	45	19	100
Szelektív tekintélyelvű	15	54	31	100
Tekintélyelvű	12	44	44	100
Szélsőséges tekintélyelvű	14	64	22	100

Ezért fogalmazott úgy 2010-ben Kósa Lajos, hogy már csak Budapestről kell kiirtani [sic!] a liberális szellemet. Fogalmazhatott is (mintegy a tetemre hívás gesztusát gyakorolva), hisz midőn korábban a Fidesz-elnöki választáson kihívóként jelentkezett Orbán Viktorral szemben, őt is behívták valahová, valamit mondtak neki, és hirtelen megszűnt hangoztatni, hogy új irányra volna szükség a pártvezetésben. A továbbiakban már a karmester kórusában látjuk, uniszónót fújva az alelnökökkel és a vénekkkel. A liberálisellenesség az egyik főszólam. Nem érdektelen kiegészíteni a fenti statisztikai gyűjtést azzal sem, hogy a liberális gondolkozású emberek 56 %-a nő.

Hanem hát mind a négy tábor átlagos életkora 45 és 49 év között mozog, és mérhetetlenül súlyos problémát jelent az, hogy a fiatalok ugyan elfogadják az alapvető demokratikus értékeket, de elutasítják a politikai pártokat és a politikusokat. Az egyéni jogokat tartják legfontosabbnak, amelyek a saját szabadságukra vonatkoznak, ellenben kevésbé törődnek mások, legkevésbé a kisebbségek jogaival. Nem értik a saját jogok elismertetése és a másokénak figyelmen kívül hagyása közötti ellentmondást. Nem tartják fontosnak a politikai döntések befolyásolásának képességét és lehetőségét, nem vesznek részt, Arendttel fogalmazva, „a szabad politikai cselekvés

közboldogságában”, vagyis nem alakult ki bennük a demokrácia legalapvetőbb értékei iránti ragaszkodás. Az ő kudarcuk a társadalom kudarcra, amelynek két évtized – egy emberöltőnyi idő – nem volt elegendő ahhoz, hogy kialakítsa azon tudati és oktatási struktúrákat, amelyek kinevelik az egyéni autonómia és az emberi méltóság elkötelezettjeit, azaz a polgárokat, akik ellenállnak minden állami, egyházi vagy pártautoritás pszichikai és fizikai nyomásának.

Az egyéni cselekvőképesség kialakításához csak könnyedén lendülnünk kellett volna a korrallal. Mi gátolt ebben? Hiszen mi ütöttük ki az első téglát a berlini falból. A Kádár-kori vicc szerint bizottság vizsgálja, hogy miért többszöröse az ugyanazon vizeken halászó japánok fogása a magyarokénál. Mit csinálnak, amikor kiemelik a hálót? Mit csinálnának, értetlenkedtek a japánok, visszadobják a vízbe. A magyarok ellenben azt felelték, hogy értekezletet tartanak. Szóval, a meddő vita. 1990-ben a sok sértett doktriner, akit a szerencse besegített a parlamentbe nem azzal kezdett el foglalkozni, hogy a magyar gazdaság húzó, illetve működő szektorai számára megteremtse a költségvetési preferenciákat, egyszersmind miként lehetne megvédeni egymillió magyar munkahelyét, hanem hogy legyen korona a címeren, cseréljék le az utcátáblákat, távolítsák el a szobrokat a közterekről, és váll-lap helyett paroli díszeljen a katonák egyenruháján, mint a Horthy-korban.

A Miniszterelnök személy szerint nem értett a gazdasághoz, untatták is az idevágó kérdések –, hagyta, hogy elkótyavetyéljék a nemzeti vagyont az ÁVÜ saját zsebre (is) dolgozó pénzügyi szakemberei, de odavolt a történelemért, játszotta a királyt a visegrádi találkozón, miközben fogalma sem volt arról, mi a különbség a regionalizmus és a nagypolitika között: ez a négy szerencsétlen állam, ahelyett, hogy kérte volna a felvételét az EFTÁ-ba, amely a Közös Piacon kívül álló szervezetként működött – olyan tagokkal, mint Svájc, Svédország és Finnország – és egy kétpólusú, versenyző Európa motorja lett volna, de legalábbis katalizátora, elsüllyedt a szomszédvitákban. (Csak azért sem lesz Bős-Nagymaros, hiába fújnak a szlovákok. Ja, hogy ők feljebb vannak, és alacsony a vízszint a Kis-Dunán, a Csallóköz meg kiszáradt? Mindegy, ez elvi kérdés.) A miniszterelnök a joghoz sem értett különösebben, örült is, hogy Sólyom és társai csinálnak valamit az alkotmánnyal, meg a választási törvénnyel, nem is fontos, hogy mit, mert majd betartják az ellenzéki kerekasztal-tárgyalások megállapodásait az azt aláírt résztvevők. Hogy a Fidesz részéről nem írták alá a megállapodást? Sebaj, derék gyerekek a pesti srácok. Ja, a zömük nem is pesti? Becsületes, jó magyar gyerek mind. Most még fiatalok, lüktet a vér, egy részük majd később belép hozzánk, más részük az SZDSZ-be.

Ezek a becsületes magyar fiatalok pedig két évtizeden át nagyon figyeltek és nagyon készültek. Azt hinnők, a válsághelyzetben, mint egy Roosevelts-csapat, minden erejükkel és szövetségesükkel új, az országot talpra állító gazdasági-jóléti programon dolgozva. Nem, ők kizárólag a hatalom megragadására és megtartására koncentráltak. Kapós a magyar kártya – „tizenötmillió magyar miniszterelnöke”, „kizárólag a magyar érdekek szerint kell politizálni”, „hazánk a Kárpát-medence” stb. –, de azt úgy kell forgatni, hogy mindig a kormánynál legyen a bank. Kétharmados többség esetén – ellentétben a szocialista-liberális koalíció 1994 és 1998 közötti pluralista hatalomgyakorlásával – az ország alkotmányát megváltoztatva létre kell hozni a tekintélyalapú, társadalmi kontroll nélkül működő pártállamot. Nem elég a klientúraépítés, állandó táborot kell kovácsolni, amelynek tagjait a „vesztesek” közül kell verbuválni, a mindenkori ellenséget megjelölő agresszív propagandával. Az 1989 és 2010 között végzett közvéleménykutatások szerint ugyanis az átmenetet vesztesként megélők száma mindig felülmúlta a nyerteseké. A lesüllyedésükre szolgáló magyarázatok mindenképpen bizonyos csoportokat, a

zsidókat, a kapitalistákat, a vállalkozókat, a kommunistákat tegyenek felelőssé. A vádaskodást, uszítást egy percig sem szabad abbahagyni. A vesztesek biztosan arra fognak szavazni, hogy ideje már rendet tenni ebben az országban.

„Az átmenet veszteseinek megsegítését célzó szociálpolitikai intézkedések nem vezettek sikerre – olvassuk Csepeli György *A meg nem gondolt gondolat* című könyvében. – A vesztesek frusztrált tömege végül is 2010-ben egy olyan pártot segített abszolút hatalomra, mely nyíltan ellenezte a liberális demokrácia és a piacgazdaság elveit. A 2010-ben hatalomra jutott kormány meghallotta az új tekintélyelvűség hangját, mely rendet, a többség uralmát a kisebbség felett, az idegen befolyás korlátozását biztosító erős nemzeti államot követelt. A kormány szabadságharcos szerepben pózolván úgy tett, mintha a nemzeti érdekeket az IMF és EU ellenében védte volna.

Az államszocializmus etatista, xenofób és nacionalista öröksége különösen erősen élt azokban, akik a piacgazdaságra való átmenet folytán elvesztették létbiztonságukat. A létbiztonság elvesztése ezeket az embereket egyszer és mindenkorra kiábrándította a kapitalizmusból. A demokratikus szabadságjogok visszanyerése nem kárpótolta őket a létbiztonság elvesztéséért.

Magyarország új Alaptörvénye, az elé illesztett Nemzeti Hitvallással nem felel meg a liberális demokráciával szemben támasztott elvárásoknak. Az igazságra és igazságosságra vágyakozó szavazók egy olyan alaptörvény megalkotásához nyújtottak segédkezet, amely figyelmen kívül hagyja a jogállami elveket, a hatalmi ágak szétválasztását, nem védi a szólás, a gyülekezés, a vallás és a tulajdon szabadságát. [...] Felrúgva a »reálisan létező demokráciát, annak fokozatos javítása elveszítette értelmét.»

Nem így a Trianon-trauma elevenen tartása. A kérdés aktualitása persze természetes, hiszen épített történelmi örökségünk zöme határainkon kívül került. Hunyadi János hamvai Gyulafehérvárott, Rákóczié Kassán. Mátyás király és Bocskai István szülőháza Kolozsvár szívében. Az aradi vár nem látogatható, mert román katonai objektum, a segesvári csatásíkkal melletti Fehéregyházán pedig a magyarokat gyalázó tárlatot rendeztek be. Egyáltalán a Monarchia szomszédos utódállamaiban – Horvátországot kivéve – el kell tűrnünk azokat a sértéseket, amelyek az irredenta, történelemhamisító közlések alapján érnek bennünket, a pozsonyi vár múzeumában az Árpád-, Anjou vagy Zsigmond-korabeli Szlovákia térképei önálló államalakulatot mutatnak, az erdélyi települések főterein a capitoliumi farkas szoptatja román fiait, magyar temetőikben pedig ott emelkedik az 1916-19-es háború román áldozatainak emlékoszlopa.

Mármost a neonemzeti politika a Trianon-trauma elevenen tartásából meríti politikai erőtartalcát, és teheti, mert azzal Magyarországon mindenki egyetért, hogy igazságtalan rablóbékét kényszerítettek Magyarországra 1920-ban. Csakhogy még valamit beleszámítottak a számításba. Az Antall József mögött felsorakozó, a negyven évet eltörölni akaró politikai erőktől gátlástalan ideológiai keresztesháborúba kezdtek, amelynek jelszavait Magyarország legsötétebb korszakából vették. A pózoló gőgöt, amellyel a mostani miniszterelnök vágja ki, hogy „mi, a rendszerváltók”, Orbán Ottó így oszlatja el:

„A diktatúrából a demokráciába vezető ingatag palló, a kilencvenes évek – ki gondolhatta volna, hogy a fertőző elmebaj hatvan év után újra feltámad és újra fertőz,

s hogy Auschwitz után nemcsak verset írni,
de ugyanúgy, mint korábban, zsidózni is lehet?
A háborús nemzedék még joggal hihette,
hogy a kazánfűtő okult a hamuvá égett világból;
hiú remény, mint annyiszor – az emberfajt két dolog jellemzi igazán,
a lángesze és sérthetetlen butasága...”

(A kilencvenes évek)

Vagy:

„Láttam nemzedékem legjobb elméit az örület romjaiban politikától
becsavarodott jóhiszemű együgyű értelmiségieket,
átgyalogoltak önnön fiatal
arcukon és telerondították éveken át ápolt művük kertjét, miközben észrevétlenül
rászoktak a hatalom kábítószerére,
és a kerek és ép egész nevében a rögeszmés részt festették föl a címerpajzsra...”

(Ginsberg-variáció 1. Gyászdobok és süvöltés)

Azt hihetnők, hogy a Nagy-Magyarország autómatica szaporodásának dinamikájával arányos a nemzeti traumánkról való ismeretek bővülése is. Ezzel szemben egy 2010-ben végzett közvéleménykutatás válaszadói 18 %-ának fogalma sem volt arról, hogy hány magyar került határon túlra a trianoni békeszerződés miatt. 26 % több mint ötmillióra, 21% pedig négy-ötmillióra tette a számukat. Még 18 %-nyi alábecslő is akadt. Mindössze a magyarok 17%-a ismerte a valós adatot.

„A trauma gyökerét Bibó István ragadta meg, kidolgozva és leírva a magyar politikai jellem deformálódását, mely hisztérikus lelkiállapotot tartósít – magyarázza a jelenséget a szociálpszichológus. – Mint Bibó írja, a hisztérikus lelkiállapotban »nincs egészséges egyensúly a **valóságos**, a **lehetséges** és a **kívánatos** dolgok között. A vágyak és a realitás összhangtalanságának jellegzetes lélektani tünetei a legátlátszóbban felismerhetők mindezeknél a népeknél: túlzott öndokumentálás és belső bizonytalanság, túlméretezett nemzeti hiúság és váratlan meghunyászkodás, teljesítmények állandó hangoztatása és teljesítmények valódi értékének feltűnő csökkenése, morális igények és morális felelőtlenség. E nemzetek legtöbbször egykori vagy lehetséges nagyhatalmi helyzeteken rágódik, ugyanakkor azonban csüggedten tudja magára alkalmazni a »kis nemzet« megjelölést, ami például egy holland vagy dán számára teljesen érthetetlen volna. Ha egyik-másik vágyálmuk területben, hatalomban, presztízsből egy időre megvalósul, a hazaárulás ordító vádja nélkül senki sem merhet azoknak ingatag és elégtelen voltára rámutatni, még kevésbé engedik be nem teljesült vágyaiktól megfosztani magukat.«

A hisztérikus lelkiállapot mindenkire áterjed, aki része a közösségnek. A hisztérikus lelkiállapot ablakából nézve a valószínű lehetetlennek, a lehetetlen pedig valószínűnek tűnik. Schivelbusch írja le a közösségeket érő nagy vereségek folyamatmodelljét. Eszerint, ha bekövetkezik a korábban lehetetlennek tűnt vereség, a közösséget sokkhatás éri, ami a történeteket elmagyarázhatatlanná teszi. A következő szakasz a magyarázat keresése, melynek során a

közösség azokat az okokat keresi, amelyek felmentik a közösségi ágenseket a felelősség alól, s a vereség okait külső, idegen, a közösségbe befurakodott »idegen szívű« ágensek szándékaiban és tetteiben keresik.

A németek első világháborús vereségének magyarázatára így született meg a »hábtaszúrás-elmélet«, mely szerint a háborút a német hadsereg megnyerte volna, ha a forradalmi német kormány nem írja alá 1918. november 11-én a fegyver- szünetet. Utóbb az aláírók »novemberi bűnözők« néven lettek főszereplői az első világháború német radikális jobboldal narratívájának. A magyar esetben teljesen hasonló megoldás született. A vereség sokkjának elmúltával a magyar politikai közvélemény a trianoni békéért az 1918-as polgári forradalom és az 1919-es szocialista forradalom vezetőit hibáztatta, mindenekelőtt az arisztokrata Károlyi Mihályt. Károlyi azonban mint főalak kevés volt a magyarázathoz, kellettek hozzá a mellékalakok, akiket gondos kezek az 1918-as polgári forradalom és az 1919-es szocialista forradalom vezérkaraiiban zsidóként listáztak.

Tudjuk, hogy a magát kereszténynek és nemzetinek nevező »csonka-magyarországi« ellenforradalmi rendszer kezdettől fogva antiszemita alapokon legitimálta saját létét, a zsidókat hibáztatva Nagy-Magyarország elvesztéséért. Klebelsberg Kunó nem kértelt, amikor 1924-ben drámaian kifakadva arra kérte a zsidókat, hogy »adják vissza nekünk a régi Nagy-Magyaroszágot«, s cserébe azt ígérte, hogy »akkor majd hatályon kívül fogjuk helyezni a numerus clausust«.[...] Teleki Pál miniszterelnök 1928. március 28-án, a Felsőházban tartott beszédében »faji harcrók« beszélt. Mint mondotta, »az utolsó évtizedekben Oroszországból, Romániából, Galíciából a bevándorlás sokszorosára nőtt. Az asszimilálatlan, nemzetietlen, sőt nemzetellenes zsidóság túlsúlyba került először számszerűleg, majd egyes foglalkozásokban is, mint sajtó, irodalom. Simulékonyan militáns cosmopolitismusa aláasta az intellektuelek gondolkodásmódját és kikezdte az állam pilléreit.«.”

A Hitlerrel való cimborálás eredményeképpen 1938 és 1941 között Csonka-Magyarország több lépésben megkapta Nagy-Magyarország egyes területeit. Itt meg kell jegyezzem Kossuth Lajos bírálatát, miszerint Magyarország a kiegyezéssel elveszítette nemzeti szuverenitását, és nem lesz, aki egy jövőendő háború során megvédje őt – szuverén – szomszédjai területi követeléseivel szemben. Vagy a Szovjetunió befolyásával szemben, amelyet Horthy – nem első – kapitális politikai baklövése miatt kellett megtámadnunk, holott a szovjetek az erdélyi területek megtartását ígérték arra az esetre, ha kimaradunk a háborúból. Szóval a szakaszosan végbemenő visszacsatolásokat óriási tömegpropaganda kísérte, amely tovább fokozta az amúgy is meglévő kollektív eufóriát. Az egykori filmhíradók képei megörökítették, amint a Kassára, Nagyváradra, Kolozsvárra fehér lován bevonuló kormányzót hatalmas, lelkes tömeg fogadja. (Vajon ez még ugyanaz a derék szürke volt, aki olyan békésen tűrte, hogy a nyergében ülő alak tetemre hívja a bűnös fővárost egykoron?)

Mindenesetre a kormányzó nyomában nem csak a magyar hadsereg és a tisztviselői kar vonult be a visszaszerzett területekre, hanem ott életbe léptek nürnbergi típusú zsidótörvényeink is, azon százazreket sújtva, akik a kisebbségi sorsban két évtizeden át töretlenül hűek maradtak a magyarsághoz. 1944-ben azután Adolf Eichmann Endre László és Bakó László államtitkárok, a belügyi apparátus, valamint a magyar csendőrség lelkes közreműködésével hozzáfogott a „végső megoldás” kivitelezéséhez. A trianoni traumától sikeresen megszabadult ország zsidónak minősített lakossága elhagyni kényszerült szülőhelyét, s pár hét leforgása alatt a

négyszázharmincezer ember zöme az auschwitzi megsemmisítő táborba került. A csoportos gyilkosságok és a munkaszolgálat kegyetlenkedései miatt további százhetvenezer emberi jogaitól megfosztott honfitársunk veszett oda. A Don-kanyar melletti offenzíva valamint a hazánk területén végigdúló front áldozataival együtt kilencszázezer emberélet és a magyar nemzeti vagyon 60 %-ának megsemmisülése jelenti a Horthy-féle revíziós politika eredményét, mindamellett persze, hogy a fasiszta paktumnak köszönhetően visszacsatolt területek is maradéktalanul elvesztek (a nemzetközi jog értelmében soha nem is kerültek vissza).

„A trianoni trauma megkettőződött, s rávetült az új trauma, a holokauszt. Nem lehetett ugyanis megkerülni a tényt, hogy a jogfosztottak, kisémmizettek, kítaszítottak nagy része éppen azokon a területeken élt, amelyek visszaszerzésére nagy örömrivalgások közepette sor került. Ami annak idején a magyarok örömforrása volt, az egyidejűleg a zsidók felülmúlhatatlan szomorúságának lett kiindulópontja. A két trauma egymással ütköző érzelmek terében találkozott egymással. [...]

A holokauszt traumája a zsidók és a trianoni béke között láttatott illuzórikus korreláció okán mélyen összefügg Trianon traumájával. Nagy-Magyarország számára a zsidók életfontosságúak voltak, mivel az ő asszimilációjuk révén jött létre az országon belül a magyar többség. A zsidók a vezető magyar politikusok szemében barátok voltak. Csonka-Magyarország esetében ez a szempont már nem merült fel. A trianoni béke- szerződés aláírásának évében, 1920-ban aláírt »numerus clausus« törvény megalkotásával felbomlott a soha le nem írt asszimilációs szerződés. Az új helyzetben, mint az a politikában gyakran megtörténik, a barátból ellenség lett.”

Jöhet tehát Tusványos, Erdély területén találta meg a bölcsek kövét a nemzet új táltosa, a kárpát-medencei magyarság egyesítője, onnan intézi hazafias szózatait országhoz, világhoz. Valóban sokakat elkápráztatott, akik úgy vélik felkarolta és megvédi a határokon túli magyarokat. Az, aki rendezi a hideg politikai számítás mögött álló egyenletet, hogy pusztán a pártérdek szolgálatába süllyesztették a nemzeti érdeket, az hazaáruló. Pláne, ha azt is megkérdeznék, hogy ugyan mégis, azok a jól őrzött, nagy értékű ingatlanok és villák, amelyek – még a területi visszacsatolás előtt – a Nemzeti Hitvallók tulajdonát tovább gyarapítják, a dőzsölés és rongyrazás tárházai, a valakik e helyütt rendezett pazarló bankettjei vajon mennyire állnak összhangban a magyarság elhivatott és önérdekek nélküli szolgálatával?

A trianoni problémára nincs nemzetközi jogi megoldás, ugyanakkor kormányzati napirenden tartása és összezagyválása önmagában zsidóellenességet gerjeszt, célzottan elkenve a holokausztért felelősök, így Horthy Miklós kormányzó szerepét. A közvélekedés döntő mértékben Hitlert, az SS-t és a Gestapót okolja a történetekért, és csak felerészben Horthyt és csendőrségét.

„A Trianon-trauma és a holokauszt-trauma egymásba fordulása mind az elkövetők, mind az áldozatok utódai szempontjából feloldhatatlan komplexusok forrása – összegzi Csepeli György. – Az elkövetői szerep vállalása lélektanilag óhatatlanul nehéz, még akkor is, ha az elkövetők generációja már nem él. Az egykor elkövetett bűn okozta kognitív disszonancia oldására szolgál az áldozatok hibáztatása, az önsajnálát, a múlt letagadása, a kényszerfelejtés, az ál- és pótcselekvések sora, mellyel a későbbi generációk azt színlelhetik, hogy elégtételt szolgáltattak az áldozatoknak, visszaállították a kizökkent idő normális menetét. Az áldozatok számára mindez óhatatlanul kevés, s egyáltalán nem megnyugtató. A trauma tudatosulását meggátolja a hallgatás, a traumatizáló élmény emlékének elfojtása. A családban lappangó titok felszínre kerülése a következő nemzedék tagjai számára kínos, fenyegető, értelmezésre szoruló élmény.

A két trauma komplexusos együttese lehetetlenné teszi a párbeszédet, zsákutcába tereli a vitát. Már maguk a szavak is mérgeztettek, melyek révén egyáltalán el lehetne kezdeni a beszédet. Kommunikációs csapda keletkezik, melyből egyik fél sem kerülhet ki jól. A megoldást az hozná, ha a múlt mindenki előtt megnyílna a maga sokféleségében és teljességében. A büntudat nem múlik el a bűn elhallgatásával. A büntudat akkor hal meg, ha a bűn emléke él. Van erre példa. Ezt az utat járta végig Németország, s ezen az úton indult el Észak-Írország, Spanyolország, Dél-Afrika, Argentína,

A két ütköző történelmi narratívát két különböző politikai-ideológiai szekértábor élte, melyek tagjai képtelenek kommunikálni egymással. S ami a legfeltűnőbb, a politikailag baloldali és a politikailag jobboldali szekértáborok között középen nincs senki. [...]

A politikai jobboldal mérsékelt és szélsőséges szárnyai egyaránt a »Trianon-narratíva« foglyai, és ellenzik a »holokauszt-narratívát.« A »holokauszt-narratíva« nem tud eltekinteni az 1944-es tragikus végkifejlettől, melyért a két világháború közötti »keresztény-nemzeti« Magyarország antiszemitizmusát hibáztatja. A jobboldali többség attól függ, hogy a mérsékelt és a szélsőséges szárnyak egymásra találjanak.» (Csepeli György: A meg nem gondolt gondolat, Kossuth, 2016)

Folytatjuk

Montesquieu: Perzsa levelek

LIX. LEVÉL

Rika Üzbégnek, ***-ba

Abban a házban, ahol a napokban megfordultam, a legkülönfélébb emberek voltak együtt; a társalgásra két öreg asszony telepedett rá, aki egész reggel hiába fáradozott azon, hogy megfiatalítsa magát. Meg kell vallani – mondta az egyik –, a mai férfiak egészen mások, mint akiket ifjúságunkban ismertünk; azok udvariasak, kedvesek, előzékenyek voltak, a maiak meg tűrhetetlenül nyersek. Minden megváltozott – szólt közbe egy köszvényesnek látszó öreg úr –, semmi nem a régi már; negyven esztendővel ezelőtt mindenki egészséges volt, vígan jártunk-keltünk, jókedvűek voltunk, egyéb sem érdekelt, mint a vigasság meg a tánc; ma meg mindenki olyan, mintha az orra vére folynék. A következő percben a politikára fordult a szó. Az ördögbe is – mondta egy vén nemesúr –, ez, ami ma folyik, nem kormányzás; mutasson nekem ma egy olyan minisztert, amilyen Colbert volt; én nagyon jól ismertem azt a Colbert-t, barátok voltunk, mindig előbb utaltatta ki a kegydíjamat, mint bárki másét; az volt csak az igazi rend a pénzügyekben! Mindenki vígan élt, ma pedig itt állok a tönk szélén. Uram – szólt közbe egy pap

–, legyőzhetetlen királyunk uralkodásának legszebb korszaka volt az, amelyikről beszél: műveltek-e valaha nagyszerűbb dolgot a világon annál, amit ő tett az eretnokség kiirtására? Hát a párbajok megszüntetése semmi? – tette hozzá elégedetten egy másik férfi, aki eddig nem jutott szóhoz. Találó megjegyzés – súgta a fülemben valaki – persze hogy lelkesedik a rendeletért, hiszen annyiszor megtartja: hat hónapja sincs, hogy jól megbotozták, s egy mukk nélkül eltúrte, nehogy kihágást kövessen el!

Úgy gondolom, Üzbég, alapjában véve mindig a magunk titkos óhajai szerint ítéljük meg a dolgokat. Nem csodálkozom rajta, hogy a négernek vakító fehérnek festik az ördögöt és szénfeketének isteneiket; hogy némely nép Vénuszának egészen a csípőjéig lóg a keble; végül, hogy a bálványimádók mindig emberformában ábrázolják isteneiket, és minden hajlamukat beléjük helyezik. Jól mondják, ha a háromszögek isteneket alkotnának maguknak, háromoldalú istenek lennének.

Ha látom, kedves Üzbég, hogy az emberek egy kis atomon, azaz a földön, a mindenségnek ezen a parányi porszemén magukat tolják föl a gondviselés mintaképeül, igazán nem tudom, hogy egyeztessek össze ennyi nagyképűséget ekkora kicsinységgel.

Párizsban, Szafár holdjának 14. napján, 1714-ben

Dull Ernő: Migránsok Pannóniában

Érdemes Pannónia provincia történetének a forrásokon alapuló korszakolásával kezdeni. Mert a történettudomány tanítása szerint: amiről nincsen forrás, arról nem lehet ismeretünk. 1) az I–II. század időszak, amely a nagy markomann háborúkkal (167-180) zárul; 2) a III. század, a háborúk után végbement lakosságtrendeződés és a nagy válság kora; 3) a 284-el, azaz Diocletianus uralmával kezdődő késő antik periódusra.

Pannónia őslakói két nagy népcsoporthoz tartoztak, az illírekhez és a keltákhoz. Pannónia területe e két nagy ókori nép érintkezésének színtere volt már a római uralmat megelőző évszázadok során is. A római foglалás idején, az I. században, a tartomány őslakosságát alkotó kelta és illír törzsek egymástól viszonylag jól elkülönített törzsi területeken éltek; a római közigazgatás is erre az elkülönülésre szerveződött. A tartomány északnyugati területén, nagyjából a Rába és Duna által határolt területen élt Pannónia egyik legerősebb, mind gazdasági helyzetét, mind társadalmi fejlettségét tekintve legjelentősebb kelta törzse: a boiások. E vidék előnyös földrajzi adottságainak és a törzs erejének köszönhetően Pannónia egyik legsűrűbben lakott, viszonylag egyenletesen betelepült részét jelentette.

A boiások az i. e. I. század folyamán király vezette államszervezetet hoztak létre, s egy másik nyugat-pannóniai kelta törzsszel, a tauriscusokkal szövetkezve, befolyásuk alá vonták csaknem az egész Dunántúl területét. Saját pénzt vertek, arisztokráciájuk nagybirtokokon gazdálkodott

rabszolga-munkaerőt is igénybe véve. Valószínű, hogy ez a törzsi vezető réteg már a hódítás előtt is politikai kapcsolatra lépett Rómával, területüknek a tartományhoz csatolása során legalábbis semmiféle fegyveres összetűzésről nem tudunk: a rómaiak valószínűleg békés szerződések segítségével jutottak el Carnuntumnál a Dunáig. A boius arisztokrácia viszonylag gyorsan alkalmazkodott az új uralmi rendhez, Róma is megkülönböztetett módon bánt vele, az I. század végén jelentős villaépítkezésekre és a rabszolgatartó nagybirtokok növekedésére került sor. A boius territórium gazdasági virágzását az is elősegítette, hogy itt húzódott végig a Borostyán út, amelynek élénk áruforgalma szükségképpen hatása alá vonta a környező terület életét is.

A boiusoktól keletre, a Duna Győr-Esztergom közötti szakasza mentén helyezkedett el az illír azalusok törzse. Területük déli irányban a Balatonig terjedt. E nép idekerülése feltehetően a római uralom után történt, minden valószínűség szerint politikai célzatú, tudatos áttelepítés következtében. A Duna-kanyartól délre fekvő területet ismét egy kelta törzs, az eraviscusok birtokolták. A törzsi terület határát nagyjából a Vértes hegység–Balaton–Sio– Sárvíz mentén lehet meghúzni. Ez a vidék is meglehetősen sűrűn, ha nem is annyira, mint a boius territórium, egyenletesen betelepült terület volt. Az eraviscusok is fejlett társadalmi és gazdasági viszonyok között éltek, saját pénzt vertek, fejlett kerámiaiparral rendelkeztek. Az azalusok letelepedése előtti időben a két nagy kelta törzs feltehetően szoros kapcsolatot ápolt egymással.

Kelet- és Dél-Pannónia őslakos törzseiről kevesebbet tudni, nem is egy esetben csak a törzs nevét. E törzsnevek között akadnak biztosan illírnek minősíthetők (breucusok, amantinusok), van olyan, amelyet illír-kelta keveréknek tarthatunk (scordiscusok), s van néhány földrajzi névből képzett, latinos hangzású népnév is (Hercuniates, Varciani, Colapiani, Oseriates, Comacates). Ezekről a törzsnevekről a legújabb kutatás azt feltételezi, hogy az I. században Tiberius császár által letelepített törzstörzsedékeket jelölnék, akiknek gyűrüje körülfogta a Szerémségben élő s a római uralom ellen lázadó illír törzseket. Valószínűleg ugyanannak a nagyarányú belső telepítési programnak a keretében kerültek ezek a népek erre a vidékre (illetve szervezték önálló egységgé a törzstörzsedékeket), amelynek során az azalusok északra telepítése is lezajlott.

Délnyugaton, a Drávától délre ugyancsak keveréklakosság élt: Emona vidékén a kelta tauriscusok, tőlük délre az illír catarok, majd a Száva középső folyása mentén a kelta latobicusok. A Dráva partján, Poetovio körzetében két egymással összeolvadt kelta törzs, a serretes-serapilli törzsi szállás területét találjuk, tőlük nyugatra pedig az illír iasusok törzse élt.

Ez a bennszülött lakosság alkotta tehát azt a nagyjából egységes alapréteget, amelyet a hódítást követően a római élet sokszínűre festett. Az első idegenek, akik Pannóniában megjelentek, természetesen a hadsereg katonái voltak. Velük lényegében egyidejűleg érkeztek az itáliai kereskedők, a kereskedőházak megbízottai, akik a csapatok igényeinek kielégítése mellett saját üzletük számára is kedvező lehetőségeket láttak az újonnan meghódított területen. Pannónia ebben az időben főként Észak-Itália, ezen belül is elsősorban Aquileia kereskedelmi érdekszférájába tartozott, s ezt a feliratok is tükrözik.

A legkorábbi idegen (mai terminológia szerint migráns) nevek a Borostyán út mellett tűnnek fel, s ezek kivétel nélkül Itália felé mutatnak, nagy részük megtalálható a nagy kereskedőváros, Aquileia lakosságának nevei között is. Néhányuk jellegzetesen aquileiai eredetre utal – mint például a Savariában és Emonában is előforduló Barbius család neve –, s azt is ki lehet mutatni, hogy a nevek pannóniai viselői nagyrészt nem szabad emberek voltak, hanem a nagy kereskedőházak megbízottaiként tevékenykedő felszabadított rabszolgák. (Még ez is!)

Az I. század folyamán a bennszülött lakosság és a már ekkor is vegyes összetételű katonaság mellett főképp e Nyugat-Pannóniában megjelenő itáliai származású kereskedők, kereskedő-libertusok képviselik a pannóniai lakosság összetételének legfontosabb új elemét. De már a II. század elején megjelentek a nyugati, Rajna-vidéki kereskedőházak emberei is, és feltűntek az első keleti származású személyek is. A limes és a mellette húzódó főútvonal kiépítésével ugyanis Pannónia bekapcsolódott a Nyugat és Kelet között zajló távolsági kereskedelem forgalmába. Fontos tényező volt a Pannóniában állomásozó csapatok távoli (főként keleti) hadszíntereken való szereplése is, hiszen a háborús veszteségek kiegészítése a helyszínen történt, s a hadjáratból visszatérő sereget mindig nagyszámú szedett-vedett népség kísérte (köztük kereskedők, markotányosok, iparosok), akik a csapat állomáshelyére megérkezve, ott igyekeztek új egzisztenciát teremteni maguknak. Nem véletlen hát, ha a legkorábban feltűnő, távoli származási helyet feltüntető személyek feliratait éppen a legfontosabb katonai központokból – Camuntumból, Aquincumból – ismerjük, mind a katonák, mind a polgári lakosok köréből. Igen fontos tényező volt a nagy létszámú pannóniai hadsereg jelentős vásárlóereje is, valamint az a birodalmi méretekben megfigyelhető irányzat, hogy a II. századtól fogva a birodalom gazdasági életének súlypontja Itáliából fokozatosan a Rajna mellé, illetve a gazdag keleti provinciákba helyeződött át.

E változásokat bizonyítja Pannóniában a „kölni polgárok” aquincumi egyesületéről tudósító felirat, s erre utalnak a nagyobb limes menti városokban mind gyakrabban feltűnő görög, illetve semita személynevek is. A névanyaggal párhuzamosan megjelenő nyugati terra sigillata edények és az egyes keleti istenek kultuszának legkorábbi emlékei is a Kelet és Nyugat bővülő kapcsolatait dokumentálják. Mindez a II. század közepére még nem alakította át döntően a pannóniai lakosság struktúráját. Az erős és viszonylag nagy tömegű bennszülött törzsek továbbra is a tartomány lakosságának legfontosabb összetevőjét alkották, az itáliai, nyugati és keleti személyek még jól elkülöníthető, viszonylag kis lélekszámú csoportokban mutathatók ki.

Ám a 160-170-es években lezajlott hosszú háborús időszak során első ízben megrendült a római hadsereg abszolút fölénye a birodalmon kívüli népekkel szemben: a markomann-kvád-szarmata lovasok többször is tűzzel-vassal végigdúlták a Duna jobb partján fekvő területeket. A béke beköszöntével már nem találjuk meg többé a kelta és illír személynevek egységes tömbjeit a tartomány egyetlen területén sem, s nem tudjuk kimutatni a meghatározott területről érkező idegen lakosok biztos „behatolási övezeteit” sem. A pusztulást követő újjáépítés időszakából származó feliratok személynevei már a tartomány valamennyi területén egységes keverék lakosságot mutatnak ki.

A II. század végén és a III. század bekövetkező gazdasági felvirágzás ugyanis a dunai limes vidékére vonzott számos kereskedőt és pénzembert a birodalom minden részéből, s ezek megjelenése rendkívül tarkává tette a városok lakosságának képét. A vidéki településeken valószínűleg továbbra is a bennszülött lakosság maradékai éltek, de korántsem olyan egységes, tiszta tömbökben, mint korábban. Egységes voltukat számtalan tényező bontotta meg: a katonai szolgálat elvonta őket lakhelyükről, a leteleplő veteránok összekeveredtek velük, a villabirtokok idegen rabszolgái és szabadosai közéjük települtek, a vagyonosok a városokba költöztek. Valószínű tehát, hogy a falvak lakossága is csak viszonylagosan őrizhette meg származási egyöntetűségét, a városokban pedig ilyesmiről szó sem lehetett. Az idegenek többsége természetesen továbbra is Itáliából, illetve a közeli nyugati területekről (Noricum, Gallia,

Germania) származott, de találunk közöttük hispaniai, észak-afrikai, egyiptomi személyeket is.

Ebben a korban azonban már sokkal kisebb jelentősége van a származásnak, mint korábban. Míg az I. század végén, a II. század elején ezek az idegenek voltak az új, római életforma elsősorú letéteményesei Pannóniában, addig a II. század végének és a III. század elejének viszonyai között az idegenek többsége már nem képviselt különböző minőségű kultúrát vagy életformát a többi pannóniai lakoshoz képest. A társadalmi és kulturális élet viszonyainak kiegyenlítődése, a provinciális élet viszonylagos egyöntetűsége immár nem tette szükségessé, hogy egy-egy távoli város polgárai Pannóniában külön szervezetbe tömörüljenek (mint korábban az aquincumi „kölni polgárok”), de nem is igen lehetett volna származási alapon elkülönülni akkor, amikor a pannóniai városok középrétegében a Rajnától az Eufráteszig terjedő birodalom szinte minden tartományából találunk jövevényeket.

Csupán a II. század végétől fogva mind nagyobb számban feltűnő keleti – főképp szír – személyek különültek el határozottan a többiektől. Az ő megjelenésük és itteni tevékenységük szorosan összefüggött a pannóniai gazdasági élet ekkori fellendülésével: részint mint a konjunktúra haszonélvezői, részint mint a fellendülés előmozdítói vitathatatlanul meghatározó szerepet játszottak a városi életforma, az aktív ipari és kereskedelmi élet kibontakozásában. Ugyanakkor e keletiek voltak azok, akik, a legtöbb eltérő társadalmi és kulturális örökség hordozóiként, valóban idegennek számíthattak Pannónia lakosságában. A szírek saját anyanyelvük mellett elsősorban görögül beszéltek, a latin számukra csak az új környezetben megtanult „üzleti nyelv” lehetett. Vallásuk minden lényeges mozzanatában eltért a pannóniai lakosok által gyakorolt helyi vagy római vallásosságtól. De társadalmi, családi tradícióik is gyökeresen más előzményekre támaszkodtak – a keleti kereskedővárosok semmiféle más társadalmi környezethez nem hasonlítható hagyományaira –, mint akár Pannónia, akár a többi nyugati provinciák lakosságának törzsi-nemzetségi előzményekre visszanyúló, felszínesen rómaivá vált társadalma.

Az elkülönülést tovább fokozta a kereskedő szírek és a helyi lakosság más csoportjai között fennálló vagyoni különbség is. Ez tükröződik a szírek feliratainak egy részén feltűnő „szír polgár” kitétel öntudatos hangsúlyozásában, illetve a származási helynek – e korban a más vidékről való személyek esetében már alig gyakorolt – rendszeres feltüntetésében. De az is az elkülönülés jele, hogy a különböző szíriai istenek szentélyei csaknem valamennyi pannóniai városban egymás szomszédságában, a település egy meghatározott pontján épültek fel.

Nehéz eldönteni, hogy a különállásnak ezek a jegyei milyen mértékben táplálkoztak a szírek saját szándékaiból, s milyen mértékben a helyi társadalom esetleges elzárkózásából. Az, hogy e vagyonos személyek több pannóniai város vezető testületeiben jelentős szerephez jutottak, egyaránt bizonyíthatja a beolvadásra, hasonulásra irányuló törekvést, és a városi közösségnek az idegennel szembeni barátságos magatartását, vagy a vagyon adta helyzetből fakadó, közéleti szereplésre való törekvést, és a város részéről az idegenek gazdasági erejének felhasználását. A szírek származási öntudatát fokozhatta az is, hogy a III. század első évtizedeinek császárait személyes, családi kapcsolatok fűzték Szíriához. Septimius Severus felesége egy szíriai isten főpapjának leánya volt, utódai között pedig Elagabalus és Alexander Severus már szír származásúak voltak. E császárok s főképp a politikájukat háttérből mozgató feleségek s a császári ház egyéb nőtagjai olyan kedvezményekhez, vagyonszerzési lehetőségekhez juttatták a szír üzletembereket, ami feltétlenül ellenséges hangulatot szított körülöttük.

235-ben, mikor a germániai és pannóniai légiók a Rajna mellett felláztak Alexander Severus

ellen, s meggyilkolták a császárt s vele együtt kormányzó anyját, akkor a balkáni parasztkatonából császárrá emelt Maximinus irányításával a hadsereg véres leszámolást hajtott végre a limes menti tartományokban élő szírekkel szemben. Ez a lázadás – a nagy katonai anarchia kezdete – lényegében véget vetett a dunai tartományok tiszavirág-életű gazdasági virágzásának, s bizonyosnak látszik, hogy a hanyatlás egyik tényezője éppen a nagy gazdasági tapasztalattal rendelkező keleti rétegek hatalmának megtörése volt.

Ettől az időszaktól kezdve már nagyon kevés a biztos támpont a pannóniai lakosság összetételének alakulására. A felírt források számának csökkenése, illetve a személynévanyag mind egysíkúbbá válása nagyon kevés következtetésre ad lehetőséget. Valószínű, hogy a III. század második felének anarchiája és a Diocletianus-féle birodalmi újjászervezés eseményei viszonylag csekély mértékben érintették a tartomány lakosságának többségét: a politikai és történelmi változások a provinciális népesség tömegét kitevő vidéki és városi lakosság nélkül, annak legfeljebb anyagi erőit igénybe véve zajlottak le. Újabb, immár döntő fontosságú lakosságtörténeti átalakulást hozott a IV. század. Ekkor került ugyanis sor a Duna túlsó partján élő népek kisebb-nagyobb csoportjainak, a század végén pedig már egész népeknek a befogadására a birodalomba.

Ezek a népek a Keletről érkező újabb népek és a limes harapófogójába szorulva, csak a tartományba való beköltözés, vagy a felmorzsolódás között választhattak. Róma számára a „szövetségesként” letelepített népcsoportok katonai ereje, amelyet a limes védelmében hasznosítottak, bizonyos értelemben kedvező lehetőségeket teremtett, de – mint nem egy későbbi példa bizonyítja – e fegyverek könnyen fordulhattak a befogadók ellen is, súlyos veszteségeket okozva az ereje maradékaiból élő birodalomnak.

E nagyarányú betelepítések következtében a IV. század közepe tájára a provinciális lakosság összetétele teljesen megváltozott. A viharokat túlélte helybéliek és az újonnan betelepülő barbár népelemek keveredése ekkorra folytonossá vált, csakúgy, mint eltávolodásuk az I. századtól mintaadóvá vált római kultúrától. A történettudomány tehát arra figyelmeztet bennünket, hogy az élet: vándorlás (migráció) és változás.

Ballai László: Magyar haiku

Ki gyógyítja be
a deszka minden sebet
új vágás előtt?

Földeák Iván: Bevettük Brüsszelt – emlék- és élményszilánkok

Hajnali 4 óra. Elsuhanunk a régi repülőtér ma sokaknak már csak az emlékeiben élő épülete előtt. A hátsó ülésről szuszogás hallatszik. Unokáimmal vagyok, első külföldi útjuk. Brüsszelbe tartunk, ahol évekig dolgoztam.

Na de maradjunk a régi épületnél. Egykor, huszonhárom éve, és még utána jó pár esztendőig itt, ebben az épületben fogadtam azt a több száz író vendéget, aki megtisztelte a Magyar Írószövetséget. És persze ugyanennyi magyar író utazott külföldre. Igaz, hozzánk csak a tábor országaiból érkeztek. A nyugati utazásokat a szomszédvár, a P.E.N. Club bonyolította, vice versa. Most a nagy szabadság birtokában ugyan hány író és hová utazik – államköltségen – már nem a tábor, hanem Schengen országaiba? Megráztam a fejem és elűztem nosztalgikus gondolataimat.

Brüsszelben nem a nagy, nemzetközi repülőtérre érkezünk, a Zaventemre, ahol kint töltött éveim során évente többször is leszálltam és kihasználva a belga főváros közlekedésének szervezettségét, 2.50 euróért a busz berepített a Luxemburg térre. Itt a tért övező kocsmákban pihentették napi tízegynéhány órájában kizsigerelt testüket és mulatták az idejüket az asszisztensek. A találkahelytől gyalog öt percre volt bérelt lakásom a városközpont és a színes negyed sarkán, a London téren. Jövedelmem egy tizedéért béreltem. Mindenki jól járt, a tulaj is. Egyébként 93 euró volt a lakás teljes rezsiköltsége, gáz, víz, villany, tévé – jövedelmem 2,5 %-a. Sajnos nem élvezhettem a rezsicsökkentés előnyeit.

Térjünk vissza a jelenbe. Szegény ember vízzel főz. Most nem a Sabena jogutódjával repülök, hanem a fapados Ryanairrel. Arányítva is sokkal, de sokkal olcsóbban. Igaz az előttem levő ülés háttámlájában nincs tévé gazdag filmkínálattal s az útvonalat percre készen demonstráló kis térképpel, mint a Turkish Airlines járatán. Talán nem kellett volna elzavarni őket? – sejlik fel bennem a parázna kérdés, mert Magyarország az egyetlen közép-európai egykori szocialista ország, amely elkótyavetyélte saját légitársaságát. A szokásos trükk, egy NER-lovag bankhitelből fillérekért megveszi az állami vagyont egy szaftos szeletét. Majd pár év használat és „szerény”, néhány milliárdos haszon lefölezése után az állam visszavásárolja. Természetesen drágábban s megint csurran-cseppen néhány milliárd a zsebbe. Az adófizetők pénzéből. És ugyan kit érdekelt, hogy még mindig néhány millió nemzettestvérünk él a határon túl, akikhez illett volna kiterjeszteni a légitársaság szolgáltatásait. Persze nem panaszkodhatnak, voksukért cserébe kapnak tőlünk százmillió nagyságrendben támogatást nemzetközileg sehol nem jegyzett focicsapataik számára. Stadionépítésre. Meg épülnek a templomok s a derék egyházfiak Budapestről kapott szupermodern autókkal furikázhatják a hívőket. Vagy gyermekeiket... Ne engedjétek hozzájuk a kisdedeket. Itt álljunk le és hagyjuk Ferenc pápára a papi gyermekszertet honorálását, van vele gondja elég. Nálunk Isten szolgálói csupán kiterjesztik a kegyes megbocsátást gyermekeket „kedvelő” honfitársainkra.

Apró döccenésekkel begurulunk a gyáripár kiköltözése óta szürke és kopott Charleroi

repülőterére. Belgásan praktikusán egyszerű, de azért van hol vásárolni és enni. A közlekedést viszont itt is gyakorlatiasan megszervezték, busz, vonat és taxi vár, hogy beröpítsen az innen 80 kilométerre levő belga fővárosba. Ahol – ha van hitelkártyád - napi 7 euró 50 centért korlátlanul utazhatsz, elég, ha csak a kijelölt készülékhez érinted kártyádat. Ha az utazások összértéke nem éri el a 7 euró 50 centet, akkor csak a jegyek valós összegét fizeted ki. És sehol fáradt arcú, gyűrött ellenőrök a kapuknál. Mellesleg ez a beléptető módszer már évek óta bevált és működik Londonban is. Persze a hivatalos kommunikáció szerint ez a két városka és országuk messze elmaradt mögöttünk.

Nálunk, ha emlékeim nem csalnak a milliárdokért évtizedekkel korábban beszerzett labdarúgó beléptető rendszernek az évek során nyoma veszett, miközben a beszerzést intéző politikus most nemzetünk hiteles képviselőjeként éppen Brüsszelben harcol érdekeinkért. Mikor legutóbb Londonban egy Premier League mérkőzés szünetében vett pohár sör maradékát fel akartam vinni a nézőtérre, a fehér inges, nyakkendő, fekete bőrű rendező kedves mosollyal figyelmeztetett: „Ha most felviszi, többet nem engedik be PL meccsre...” Ugyanis náluk működik a rendszer. Bár csak évente egyszer járok ki lányomhoz Londonba, nem akartam megfosztani magam az angol foci élvezetétől és gyorsan felhajtottam maradék italomat.

Ugyan mivel lehet elszórakoztatni két éppen csak tizenéves gyermeknek itt, az európai politika boszorkánykonyhájában? Irány a mini-Európa. Ahol a tagállamokat mutatják be, kis makettekkel felidézve nevezetéseiket. És persze megtudhatod a tagországok legfontosabb adatait. És ha a nyomogatástól elcsábított gyerkőcöktől odaférsz, még az illető ország himnuszát is meghallgathatod – gombnyomásra. Miközben a Vezúv füstöl és egy Grál-lovag a sárkánnyal harcol szerelméért.

Ügyes ez a mini-Európa. És furfangosan bölcs is. Mert az Egyesült Királyság és nevezetességei, a Parlament és a Big Ben még mindig kínálja magát. Igaz, egy kerek tábla figyelmeztet tapintatosan, hogy itt már be kell mutatnod úti okmányaidat és megvámolhatják cókókjaidat. És egy forgatható tálcán ott a kilépés menüje. Mint egy pizzaszeleten: négy cikkelyben: a pro és contra propaganda, a szavazás, majd az együttműködési szerződés aláírása.

Hogy mi lesz vele old England? Most a politikai váltógazdálkodás törvényeit követve éppen a munkáspárt van hatalmon és törhetik a fejüket, hogyan másszanak ki a toryk által összehozott slamasztikából, hogyan szerezzenek ápolónőket, orvosokat, utcaseprőket és óvónőket, hogy a sort tovább ne folytassam.

Nem messze a tanulságos oktató EU-Disneylandtól ezüstös gömbjeivel ismét régi fényében ragyog az 1958-ban elépített Atomium. Őt is le akarták bontani, mint az Eiffel-tornyot, de végül maradt. És lett milliókat vonzó turisztikai látványosság. Kiállításokat is rendeznek benne. Pár éve a neves belga szürrealista művész, René Magritte festményeiben gyönyörködhettem. Odébb az egykori világkiállítás pavilonjaiban design múzeum. A belga művészet híres vonzalmáról a mindennapok széppé tétele iránt. Lásd metróállomásaik színes falait. Vagy a belvárosi házak tűzfalain rendre feltűnő színes képeket, melyek a képregények és rajzfilmek világát idézik.

Kevesen tudják, hogy a belga képregény Hitlernek köszönheti felvirágzását. Amikor a Führer elfoglalta Európát, kitiltotta amerikai comicsokat a kontinens földről. A belga képzőművészek ebbe nem nyugodtak bele és elkezdtek futószalagon gyártani az európai kedves, képes történeteket. Például a Tintin sorozat a Hergé művésznéven alkotó belga Georges Rémi munkája.

Brüsszel tele van izgalmasnál izgalmasabb múzeumokkal. Van képregény múzeum, bonbonmúzeum, villamosmúzeum, sörmúzeum stb. Mert a sekélyes szójáték szerint bármennyire balgák is a belgák, azért annyi eszük van, hogy tudják, miképp kell a gyermekeket nevelni, kibontakozó szellemüket pallérozni.

Ennek legszebb példája a Belgium fennállásának félévszázados évfordulójára kiépített Cinquantenaire Park. Kiállítócsarnokokkal és két múzeummal, amit nem hagyhatsz ki, ha a belga fővárosban jársz.

A világ egyik legidősebb autó múzeuma az Autoworld. Órákat tölthetsz itt az autómatuszálemeket és a modern technika vívmányait felvillantó superjargányokat bámulva. És mindig van időszakos kiállítás is, most az olasz nemzeti büszkeség fontos részét alkotó Fiat céget mutatják be.

Még tanulságosabb a Háborús Múzeum. Fantasztikus gyűjteményében a napóleoni háborúk korából származó dióverők éppúgy megtalálhatók, mint II. világháborús tankok. De volt időszaki kiállítás az ellenállásról is. Nem véletlen, hogy suliidőben egymásnak adják a kilincset a gyerekcsoportok.

Beszédbe elegyedik egy, a mosdóra vigyázó, egyenruhát viselő termetes férfival. Rögtön látszik, hogy tapasztalt hadfi, de itt és most idegenvezető. Mert nemcsak lózungok szintjén fontos a hazafias nevelés – magyarázza. Ebben egyetértünk, miközben irigykedve szemlélem a zubbonyán csillogó kitüntetések, de nem merem megkérdezni, miért kapta őket.

Miután gyerkőceink elfáradtak, beülünk a hatalmas hangárszerű épületrészbe, ahol Blériot gépétől a Caravelle karcsú testéig szinte minden légitárművet bemutatnak.

Ülök, hörbölöm a mindig ízletes belga sört és valamit nem értek. Nálunk a keresztény-nemzeti érzület a tömegmédiá egyre gyatrább fórumain csúcsra van járattva. Miközben bezárják a Hadtörténelmi Múzeumot. Évek óta zárva van a Közlekedési Múzeum is, a két hely, ahová unokáim soha nem unták meg a betérést.

Utóbbiról hallom, hogy a BMW gyár melletti prérre telepítik. Hogy minél kevesebben láthassák. Hogy hová dugják a Hadtörténelmi Múzeumot, arról fogalmam sincs.

A repülőtérről hazafelé tartva elzötykölődünk az Iparművészeti Múzeum 1893 és 1896 között, Lechner Ödön és Pártos Gyula tervei szerint épült, meseszerűen színes épülete mellett. Időszakosan zárva – jelzi a honlap. Mennyi ez az időszak? Egy emberöltő?

„Itthon vagyok” sóhajtok megkönnyebbülten. Miközben épülnek a stadionok és lelkesen nosztalgizunk a több mint hetven éve történt nagy ezüstérmes focidiadalra emlékezve. Ennyit ér nemzeti örökségünk? Tartozásunk a hazához csak az autók hátsó ablakán virító Nagy-Magyarország matricák szaporodásával mérhető le. És persze a hazai nyomorúságos kutatási lehetőségek elől külföldre szakadt Nobel-díjas hazánkfiainak zajos ünneplésével.

Nem tudom, mit éreztek és értettek meg tizenéves unokáim a látottakból. Lehet, hogy csak keveset. Mégis remélem, az ő életük másképp teljesedik ki, nem a közmédia hazug ködevésében, a népbútításban, hanem igazi nemzeti értékeink megismerésében és felmutatásában. S ebben egy pirinyót tanulhatunk az egyébként tőlünk rettenetesen elmaradt belgáktól.

Nándi Mihály: A Pannón Birodalom határai

A Pannón Birodalom területi igényei kezdetben, irredenta alapon, az egykori Pannon-tenger mosta vidékekre terjedtek ki. Mert hogy is van az, hogy a Tethys-óceán medencéjének feldarabolódása során létrejövő Pannon-tenger, az északi kapcsolatokról az Alpok és Kárpátok kiemelkedése révén leváló, akkor egy Eoparatethys állapoton keresztül kialakuló Paratethysből, amely már beltenger jelleggel bírt – zártabb öblei helyenként kevesebb sót tartalmaztak –, majd a Dinári-hegység teljes kiemelkedésével a déli kapcsolat megszűnésével, a miocén utolsó szakasza, a szarmata emelet és a pliocén elején, azaz a pannóniai emelet idején, egy már lefolyástalan medenceként létrejövő – másképpen szólva nemzeti szuverén – Pannon-tenger, amely a Bécsi-medencétől Szerbia déli részéig terjedt és eleinte összeköttetésben állt a keresztény-nemzeti tápforrással szolgáló Bajor-tengerrel, valamint a nyaralásra alkalmas Égei-tengerrel, és amelyből a Bakony, a Bükk, a Mátra, a Mecsek, a Tarcál- és a Zempléni-hegység szigetként emelkedett ki, a sumer és szanszkrit szellemiséget áramoltató világtengerekről történt teljes lefűződés során fokozatosan édesvízűvé váljon, holmi óriási tóvá, majd kisebb tavakból álló tóvidékké, hogy majd a messinai sókrízis idején maradvány vízfelületet alkosson, és a térszint fokozatos emelkedése miatt egyszerűen eltűnjön? De mert a feltöltődés addig folytatódott, amíg felgyülemlett víztömeg a mai Vaskapu-szoroson keresztül lefolyást nem talált, és ki nem alakult a vízrajz, vagyis Duna, a Tisza, a Dráva, valamint a Száva, az egész térség hovatarozása nem is lehet kérdés.

Jelentkezett azonban a horvát Panona cég, amely irredenta alapon leszögezte, hogy ők előbb voltak itt, és elkezdte gyártani a pannon-sonkát, amely a magyaroknak is nagyon ízlik. Ráadásul a románok sem cáfolták meg, hogy a horvátok előbb jelentek meg a kérdéses térségben, mint mi.

Külpolitikánk ekkor bekövetkezett módosítása szükséges és helyes volt. Egyszóval a keleti nyitás. Míg mások fölösleges luxuscikkek gyártására pazarolják nemzetgazdaságuk energiáit, mi az autógumi- és akkumulátorgyártás bázisán beléphettünk a nagyhatalmak közé, amelyek meghajtották zászlóikat előttünk. Új határaink Oroszországig, Kazahsztánig, Kínaig és Türkemenisztánig nyúlnak, ahonnan könnyűszerrel biztosíthatjuk egész Európa energiaellátását. Délen a Száhel-övezetig terjed a jelenlétünk, amelyet háromszáz katona küldésével erősítünk meg.

Elmondható tehát, hogy a Pannón Birodalom határai határtalanok. Most látszik, milyen ostobák voltak azok, akik így szónokoltak: „merjünk kicsik lenni”. Az ilyen törpék lesüllyedését magunk is elősegítjük, amint az Európai Unió váll-lapos bürokratáinak is az arcába vágjuk bátor és megalapozott kritikánkat – a Magyarország-szerte kifüggesztett plakátokon. Ezek a plakátok a nemzeti konzultációnak is felbecsülhetetlen segítséget jelentenek, ehhez fogható segítséget utoljára a Szovjet Kommunista Párt Tájékoztató Irodája nyújtott állampolgárainknak, például 1948-ban bejelentve, hogy hidegháború van Európában – és tényleg az lett. Mi is bejelentjük, hogy migráció van Európában, amelyet Afrikában kell megállítani, de ha ott nem, akkor a határainkon. Mi bátran visszaépítettük a vasfüggönyt. Azon egy légy sem jöhet át – hacsak nem

magyar légy.

Érezhetik magukat a horvátok pannonoknak, de szkítáknak és türköknek semmiképp. Tudvalevő ugyanis, hogy a magyarok türkök, már a korabeli – mármint a Kárpát-medence elfoglalása korabeli – forrásokban így nevezték bennünket. Hogy rabló módon szereztünk szállást? Hát mi érvényesebb a fegyverrel való foglalásnál? Lovaink száguldanak, minden harcosnak három-négy vezetéklova, így biztosított a gyors felvonulás, visszafelé pedig a zsákmány biztonságos szállítása. Minden férfi harcos, vesszenek a gyáva megjuhászodók!

Már Kézai Simon megfogalmazta, hogy az idegenek korcsok, csakúgy azon magyarok, akik Árpád hívására nem öltötték fel az Árpád-sávós karszalagot, és nem ragadtak fegyvert, hogy irtsák, akit kell. Belőlük lettek a szolgák. Werbőczy ezt a helyes nézetet vette át, és teljesítette ki, amidőn *Hármaskönyv*ében a jobbágyságot egyenesen kirekesztette a magyar nemzetből. A jobbágyok leszármazottai a kommunisták, a liberálisok, a melegek és a sorosisták. A migránsok nem, mert ők idegenek. De mind korcsfajzat. És még vannak, akik Dózsát éltetik Werbőczyvel szemben. Igaz, én is Dózsa drukker vagyok. Nagy szám volt, amikor az öszödi beszéd megszűltetése előtt felmentem a Fradi pálya lelátójára. Dózsások, fradisok úgy verték szét a gyurcsányistákat, ahogy kellett – vagyis a TV-székházat. Megszületett az én birodalmam. És annak nincsenek határai.

Délibáb

József Attila: Levegőt!

Ki tiltja meg, hogy elmondjam, mi bántott
hazafelé menet?
A gyepre éppen langy sötétség szállott,
mint bársony-permeteg
és lábom alatt álmatlan forogtak,
ütött gyermekként csendesen morogtak
a sovány levelek.

Fürkészve, körben guggoltak a bokrok
a város peremén.
Az őszi szél köztük vigyázva botlott.
A hűvös televény
a lámpák felé lesett gyanakvóan;

vadkácsa riadt hápogva a tóban,
amerre mentem én.

Épp azt gondoltam, rám törhet, ki érti,
e táj oly elhagyott.
S im váratlan előbukkant egy férfi,
de tovább baktatott.
Utána néztem. Kifoszthatna engem,
hisz védekezni nincsen semmi kedvem,
mig nyomorult vagyok.

Számon tarthatják, mit telefonoztam
s mikor, miért, kinek.
Aktákba írják, miről álmodoztam
s azt is, ki érti meg.
És nem sejthetem, mikor lesz elég ok
előkotorni azt a kartotékot,
mely jogom sérti meg.

És az országban a törékeny falvak
– anyám ott született –
az eleven jog fájáról lehulltak,
mint itt e levelek
s ha rájuk hág a felnőtt balszerencse,
mind megcsörren, hogy nyomorát jelentse
s elporlik, szétpereg.

Óh, én nem így képzeltem el a rendet.
Lelkem nem ily honos.
Nem hittem létet, hogy könnyebben tenghet,
aki alattomos.
Sem népet, amely retteg, hogyha választ,
szemét lesütve fontol sanda választ
és vidul, ha toroz.

Én nem ilyennek képzeltem a rendet.
Pedig hát engemet
sokszor nem is tudtam, hogy miért, vertek,
mint apró gyermeket,
ki ugrott volna egy jó szóra nyomban.
Én tudtam – messze anyám, rokonom van,
ezek idegenek.

Felnöttem már. Szaporodik fogamban
az idegen anyag,

mint szivemben a halál. De jogom van
és lélek vagy agyag
még nem vagyok s nem oly becses az irhám,
hogy érett fővel szótlánul kibírnám,
ha nem vagyok szabad!

Az én vezérem bensőmből vezérel!
Emberek, nem vadak –
elmék vagyunk! Szivünk, mig vágyat érlel,
nem kartoték-adat.
Jöjj el, szabadság! Te szülj nekem rendet,
jó szóval oktasd, játszani is engedd
szép, komoly fiadat!

Szepes Erika: „Ki tiltja meg, hogy elmondjam”

– *részlet a könyvből* –

Háborús évek – a személyiség kibontása

A Nyugat harmadik generációjának tagjaként tartják számon, bár ez a generáció korántsem volt olyan egységes szemléletű, összetartó, mint a folyóiratot indító első nemzedék. Tőlük erősen eltérő szemléletükre így emlékezik *Tatay Sándor* (*Várkonyi* Nándor gondolatmenetét követve) „... nem voltunk társadalmon kívüliek... Igaz, hogy korunk irodalmára jellemző a nyomorúság emlegetése. Prózára, versre egyaránt. Nagyokra, kicsikre egyaránt. Lassan úgy látszik, mintha a legfőbb ihletője volna a művészetnek a nyomorúság... Mintha egyetlen út lenne az irodalomba a nyomorúság megéneklése... Így van, *de mi nem megnyugodni akarunk ebben a témában, hanem kilábalni belőle*. Ha azt akarjuk, hogy legyen újdonság a lapunkban, legyen elsősorban ez.” [Kiem. Sz. E.] Weöres méltán emblematikussá vált verse, a *Harmadik nemzedék* egyrészt összegzi az őket ért vádakot, főként az apolitikusságot:

Miféle generáció ez?
Ehhez képest az aggok menhelye

vad táncmulatság és csendháborítás -
 szegény fiókák még annyit se tudnak,
 hogy egy költőnek rosszkodni illik,
 sok újat hozni, mit ne értsenek,
 Petőfi és Ady is így csinálta,
 itt ez a szabály, s a szabály az szabály.
 De hajh, ezek a formával bíbelődnek,
 a múltat bálványozzák és az élő
 politikától elhúzzák az orruk,
 az életnek hátat fordítanak,
 s elkorcsosult, távlattalan világban
 fűszállal és bogárral édelegnek.

Másrészt a vádakkal szembehelyezi a valóságot:

„Politikátlan” korosztály vagyunk? ha
 „szociális” versünk mind megpipáznák,
 a plajbász csúcsa elkopik, fogadjunk.

...

Álomvilágban élünk? – hiba volna? –
 „Petróleumszag és kávésbögre – zsíros
 papír és tört kenyér” (Zelk verse): bájos
 vágyálom...! Lám, ki fart vet a valónak,
 nem a poéta, de a kritikus.

Weöres ezt a verset 1938-ban írta, de addigra már messze távolodott még ettől a „szociálisan
 érzékeny” nemzedéki csoporttól is. Az egyik legkorábbi, meghökkentően lemondó verse a
Disszonancia (1931), melyben még az egyéni lét bizonytalansága izgatja: „A sorsom fönnakadt a
 fán, / már önmagamnak sem hiszek. / Mi lesz mostan? Alig-használt, prima, hátultöltő semmi; /
 pedig én most akartam egy igen-nagy költő lenni.” A következő évben írt versének első címe
Madártávlát lett volna, ezt később **Hideg van** ra változtatta. **Kenyeres** Zoltán lényegre látón
 elemzi a változtatás okát: „A Madártávlát a valóság fölé emelkedésnek, a fölényes eltávolodásnak
 a versben kétségtelenül jelenlévő mozzanatát hangsúlyozta volna, a Hideg van a
 hozzákapcsolódást, a benne élést fejezte ki. A két címváltozat közül, erre a periódusára
 jellemzően, az utóbbi került ki győztesen.” (Kenyeres 1983: 57.) Mutatvány a versből:

Nagy szennyes záporok, torkos sikátorok csíkozzák mi életünk
 és enni sokaknak munkáért sem adnak, azt mondják, hogy „jaj nekünk”,
 sőt azt mondják: „iszony, ami ma van, bizony már semmit sem hihetünk”.

A **Hideg van**-érzést nem csak országos méretekben érzékeli Weöres. Egy alkotói válsága idején,
 amely talán nem független azoktól a verstémáktól, amelyeket ez az időszak hozott, ezt írja
 Babitsnak: „Ideírom néhány párszavas versemet, mik azt hiszem, közlésre úgysem valók: jelenleg
 ilyeneket írok, nem tudok hosszabb lélegzetet venni egy vershez. íme [a kilenc egysorosból négyet

választottam – Sz. E.]:

Tavaszi vetés: A dombokon friss vetések – tarka csíkjai: – Korbácsütések.

Halott: Elszáll a pengéről a lehellet. – De a mosoly arcomra fagy, mert – mások sírják el a könnyeimet.

Osvát: Már meghalt. Sose láttam. – Telefonon beszéltem vele. A hangját majd akkor temetik – amikor engem.

Hitler: A dermedt Föld – figyelme – jégcsapként lóg a bajsán.

(*Weöres Sándor levele Babits Mihálynak, Sásd, 1933. április 12.* – Közli: Életünk, 1973)

A mindent éles szemmel figyelő Weöres profilja már itt is kirajzolódik: 1933-as reagálása Hitler feltűnésére a hazai irodalomban a legkorábbiak közül való. A náciizmus, a fasizmus fenyegetésére Weöres első reagálása az volt, hogy csatlakozott a **Kerényi** Károly körül szerveződött **Sztemma**-körhöz, ókortörténészek, etnográfusok és orientalisták humanista csoportjához, akik a kultúra fegyverével próbáltak szembeszállni a barbársággal. A csoport tevékenységét az ötvenes évektől igen negatívan ítélték meg, (Szabolcsi 1959: 30-31, 156-173.) a degradáló jelzőktől megszabadítva őket, **Kenyeres** Zoltán árnyaltabban jellemez: a csoport szerinte „ideológiailag és politikailag fasizmusellenes volt... de szélsőséges kulturális idealizmus jellemezte... a náci Németország hatalomra jutása után a nagy ókori kultúrák eszményítése révén egy virtuális humanizmust állított szembe a valóságos embertelenséggel” (Kenyeres 1983: 87-88). Ebben a közegben nem véletlenül ajánlhatta **Várkonyi** Nándor Weöresnek fordításra a Gilgames-eposzt: a földről az alvilágba szálló, majd onnan testvér-barátját ismét a fenti világba felhozni kívánó hős mítosza egyike az archetipikus meghaló-feltámadó istenekről szóló történeteknek, azoknak, amelyek az ember számára is a feltámadás reményét nyújtják azzal a gondolattal, hogy a természetbe simulás révén az egyes ember is részese lehet a kozmikus megújulásnak. A Gilgames-fordítás az egyes ember reménye a mitikus hős alakjával való azonosulás révén. A második mitikus alvilágjárást megörökítő eposz saját mű, az **Istár pokoljárása** két évvel később (1939) készült el, és a halál-feltámadás problémáját jelentős módosítással válaszolja meg. A fenti világból az Alvilágba kényszerített Istár, földi ruháitól megfosztva, pusztá testével kerül a föld mélyébe, ahol misztikus megtisztulás révén és egy éppen a számára teremtett, mindent lebíró hős, Uddusu-namír, a „legyőzhetetlen” felszabadító harca segítségével (ő e mítosz kultúrhérosza) nyeri el azt a kiváltságot, hogy visszatérhessen a földre, de most már a halottak egész népével. Weöres mítoszteremtő képzelete hozta létre a sumer mítosznak ezt a sosem létezett változatát, amelyben most már a kollektív meg szabadulás reménye csillan fel.

A **Theomakhia** (1939) még tovább megy a világértelmezés mitikus lehetőségével: nem elégszik meg egy esetleges közösségi békés sors bizonytalan távlatával, hanem megpróbálja átlátni egy más típusú görög mítoszban, az istengenerációk harcában a világ mozgató erőinek indítékát és irányát. A **Theomakhia** valódi **görög típusú dráma** annak minden kellékével: kevés szereplővel és a karral, versmértékei is a görög dráma ritmusait ültetik át a magyarba. A görög mítosz az

istengenerációk egymást váltásának archetípusa. A Kar – *a mindenkori Nép képviselte a görögök óta* – rettegve figyeli, miként pusztulnak megdönthetetlenek hitt hatalmasai: saját sorsát, világát félti.

Kar: Hová zuhanunk? hová merülünk?
 semmi se járja nyugalmas útját,
 mindent rémület öntöz.

Kronosz és az ő világának apokaliptikus pusztulása már a háború képeit vetíti előre – ismét a rettegő Nép, a Kar énekel:

Rónáinkon tenger csörtet, hágóinkon jég recseg,
 sás közt élünk, mint a szárcsa, sáros víz az italunk.
 Aki hajdan óriás volt és urával szembeszállt,
 fejét nádkötegre hajtja, és kifosztott és kicsiny.

A Kar nem pusztán önmagától jut el a bölcsességnek eme kollektív, már nem individuális fokára: megnyilatkozik a drámában a világ fő mozgatóereje, mely a görög filozófiában is gyakran *Eros*, és kinyilatkozza azt a törvényt, amely a világot igazgatja:

Eros: *A változás – e változatlan létezo.*
 Mindent cserélgetek és én állandó vagyok.

...

A sóvár vonzalom és a bontó gyűlölet,
a változás, a létnek kulcsa én vagyok. [Kiem. Sz. E.]

Erosnak ez a monológja már előkészíti *A teljesség felé* téziseit. Egyik kritikusa szintén világnézeti összegzésnek tartja a drámát: „Mintha életművében egybe akarná gyűjteni mindazt, amit az emberiség a történelem folyamán av teremtéséről, az ember születéséről, az egyéni és a kollektív katasztrófáról, ac megváltásról elképzelt és álmodott, hozzáfűzve, mintegy végső kiegészítésbként, saját változatát ugyanarról a témáról.” [Kiem. Sz. E.] (*Wiener* 1964: 7-8).

A mítosz magyarázatai a háború kérdését az általános, a személytelen sík ján válaszolták meg. A *Bolond Istók* című, Weöres meghatározása szerint „Elbeszélő költemény prózában”, a *Prológus* szerint „tulajdonképpen önéletrajz-féle, bár a benne szereplő alakoknak, történéseknek semmi adatszerű kapcsolata sincs az életemmel. Mégis: itt minden helyzet, minden mozzanat saját sorsomat tükrözi álm-messzeségből.” Az *Első ének* kezdete pedig szabályos népmesei kezdet: „Igazi nevemet már rég elfeledtem, mindenki Bolond Istóknak hív időtlen idők óta. Csaknem a világ teremtésétől kezdve élek, sokat láttam, hallottam, tapasztaltam, el is fáradtam; nemrég még olykor bekukkantottam Debrecenbe, de ma már jóformán azt se tudom, hol vagyok, és csak az emlékeimen tűnődöm. *Mert mióta világ a világ, nem lettem bölcsőbb, ez az egyetlen*

bölcsességem...” A Bolond Istók maszkjába bújt költő nem először játssza el a különc-furcsa bohóc szerepét. *A paprikajancsi szerenádja* (1935) a legszebb szerelmesvers, amit sápadt képű Pierrot valaha mondott – soha Weöres férfimódra előadott vallomást nem írt, szerelmes költeményei mind álruhások (*Grancorn lovag; Psyche; Fairy Spring*, a problémát nem elsősorban esztétikailag kell és lehet megközelíteni, mint inkább személyiség-lélektani alapon, erről lásd: Szepes 2005).

A Bolond Istók mese, de egyben *önéletrajz* – a *Bevezető* szavainak értelmében ön-lélekrész – amelyben a mesés elemek a valódi világ fölé épülnek, belőlük lehet le- és bekukkantani Debrecenbe és más valós helyekre. Weöres e művét 1943-ban fejezte be, és – lehet, hogy véletlen egybeesés, de szerintem semmiképpen nem lehet figyelmen kívül hagyni – fennmaradt egy levele, amelyet *Jékely* Zoltánnak írt 1943 karácsonyán, december 24-én keltezve, Csöngérről, amelyben így látja önmagát. „Irigyellek, hogy a mai világban is ennyire tudsz ember maradni, én bizony oszlásnak indultam, még mielőtt ki alakultam volna; újabb írásaim *a cirkusz és a tébolyda közt képeznek enyhe átmenetet.*” [Kiem. Sz. E., kéziratból közli: Magyar Orpheus, 200-201.] Minthogy a levél az év végén született, összegezte az addigi írásokat: erősen valószínűsíthető, hogy köztük volt a *Bolond Istók* is. A „megtébolyodást” egyértelműen a „mai világnak” tulajdonítja a költő, a „mai világ” az akkori Debrecen, Magyarországot – és Európát – jelentette: a megtébolyodást, szerepjátszó bohóccá válást – a világháborút. A világnézeti-vallásos nagy mű, *A teljesség felé* egy évvel később, a filozófia nyelvén fogalmazza meg a háború kitörésének okait: „Amely nemzet fölényben akar lenni más nemzetek fölött: *bóhérrá vagy bobóccá* válik... A legnagyobb csapás, ami egy népet érhet, ha egyoldalú irányítással az ítélőképességét tönkreteszik. Az ilyen nép elzúllik, és mennél vásáribb kalandor nyúl érte, annál könnyebben odadobja magát.” [*Az országhoz*, kiem. Sz. E.] Nem nehéz Weöres „mai világában” ráismerni Mussolini és Hitler portréjára, ideológiájuk típusára. És megjelennek a mese valóságában, a *Bolond Istók Ötödik Éneké*ben, a tér- és időutazás során Tenohtihuakánná vált világban, az ókori azték birodalomban. Itt a főhős kísérelje és reménytelen szerelme - beszédesen - egy Reményke nevű fiatal lány, aki elvezeti rajongásának, imádatának tárgyához, a nép gonosz vezéréhez, Vicipuclihoz. (A műben szereplő nevek történelmi, Weöres egy kicsit a magyar prozodiához igazította hangzásukat.) „A társaság feje egy púpos, karika lábú, téglavörös hajú törpe volt, lapos orrát néhány szőrszál körítette, és folyton vigyorgott... Vicipuclihoz egyre többen jártak, egyre többet beszéltek róla. Vicipucli, Vicipucli - sustorogtak a sétahelyen, az üzletben, a piacon. Forrt a levegő Tenohtihuakánban. Nemsokára Vicipucli egy reggelen megjelent a Láthatatlan Égitest temploma előtti tér közepén. Szélesen vigyorgott, és nádihegedűn muzsikált, hangszeréről madzagon fabáb lógott, s a zene ütemére rugdalózott a levegőben. Köréje gyűltek a kíváncsiak; volt, aki kuncogott-röfögött; volt, aki megmeredt a csodálattól. Lökdösték, rúgták, feldöntötték egymást, hogy lássák a törpét és táncoló fabábját; nőtt a tömeg...” Innentől felgyorsul a történet irama: Vicipucli magához ragadja a hatalmat, elűzi a jó Kecalkatli királyt, és megkezdi gyilkos diktatúráját. „Vicipucli válogatott legényei járták a házakat. Aki bármiért nem tetszett nekik, férfi, nő, gyermek: vitték a Gyíkok-réjtjére, és szőlővessző ketrecbe zárták. Már ezrével sorakoztak hosszú sorban a ketrecek, el se fértek a réten. Minden éjjel máglyát raktak, és a becsukottakat elevenen

elégették... egyszer hallom valakitől: Reménykét is szőlővesszőketrecbe zárták. Estére hetvenezer embert égetnek el egy óriási máglyán, és ő is köztük lesz.” Bolond Istók meg akarja menteni Reménykét, ő azonban elhárítja ezt: Látod, ő mégis szeret! – suttogta ábrándozva. – Ma éjjel elfogad engem áldozatul, az ő tökéletességét hirdető máglyán eléghetek. Jaj, milyen boldog vagyok! – Reményke, idefigyelj! – súgtam vissza. – Kiszabadítalak, bárhogyan is... Vagy, ha nem engednek ki szépszerével, kiszabadítalak varázslattal, az égi hatalmak segítségével. – Fölemelkedett, és megvetően nézett végig rajtam. – Te el akarod rabolni az én boldogságomat? – kiabálta. – Te szívtelen! Te gyilkos! Takarodj innen! – Éj szaka peccsenyészagú füst lepte vastagon a hegyoldalt. Föl se néztem: hetven ezer ember ott ég a máglyán, és ott parázslik, ott füstöl Reményke is.” Hogyan is mondja *A teljesség felé?* „Az ilyen nép elzüllik [ti. Reményke koldul], és mennél vásáribb kalandor nyúl érte, annál könnyebben odadobja magát.” (*Az országhoz*)

A mesebeli történet több rétegű. A régmúlt történelmi valósága az aztékok városa, Tenochtitlán létezett, és létezett annak jó főistene, a bőség és béke letéteményese, Kecalcoatl (a Tollaskígyó, Weöresnél: Kecalcatli), és létező kultusza volt Vicipocstlinak, a vérengző főistennek (a „Baloldali Kolibrinak”, Weöresnél ő Vicipuclí, akinek véres emberáldozatokkal szolgáltak. Szepesi Attila kitérve a mitológéma tartományát, túllép a konkrét Mussolini- és Hitler-képen: Vicipuclit egészen „mai politikusnak” tartja (Szepesi: 1988). A gonosz demagóg mitikus archetípusa Weöresnél a gonosz vörös törpe, akinek karriertörténete kora két háborús népvezérének parabolájaként szolgál. De van még egy rétege a Vicipuclí-parabolának. A népet bűvészmutatványokkal és bábtáncoltatással elkápráztató *púpos törpe* félreérthetetlenül célzás Thomas Mann Cipollájára, aki – minthogy nem parabolisztikus mesének, hanem realista elbeszélésnek a főszereplője – nem fababot táncoltat, ha nem a bábuvá tett embereket, akik ugyanolyan rajongással adták meg magukat neki (természetesen Mario kivételével), mint Tenochtitlán népe Vicipuclinak. Weöres ismerte az azték mitológiát, és bizonyára ismerte Thomas Mann novelláját, amelyet 1930-ban írt (Mussolini 1922-ben, Hitler 1923-ban lépett a politika porondjára), magyarra pedig Sárközi György fordította 1937-ben. Felismerte Cipollában a 20. század háborús népvezérének archetípusát, és a kettőt egymásra vetítette. *Szentkuthy* mítosz, mese, történelem és napi valóság eme tökéletes ötvözetét – sokak számára meglepően, másokban ellenérzést keltve – már 1947-ben *realizmusnak* mondja „... ha valaki igazi realista, akkor az egyúttal népi mítoszteremtő is...” (Szentkuthy 1947).

Nem mesebeli távlatból nézi Weöres a „mai világot”, még csak nem is az elbeszélő költemény objektivitásával. Ott áll a vallomás a mesés-történelmi parabola kiemelt részén, a *Prológus*ban és még őszintébb, még átéltebb az *Epilógus*ban: „Ott élek én mindenkiben: a törtető izgatottakban mélyen eltemetve; a nyugodtakban, akik meg bírták őrizni azonosságukat saját gyermeki énjükkel, szinte kitapinthatóan. Ki vagyok én? Mindenki. – Hol lakom én? Minden emberben, ezerféle alakban. Keresd meg önmagadban jobbik énedet, Bolond Istókot!... [...] Míg evickélsz a világban, mint tejbe esett légy: én vagyok a te határtalan és egyetemes lényed; a mérhetetlen tej, amiben te légy ként evickélsz, az én hasamba csurog; illetve valójában a tiédbe, mert hiszen azonosak vagyunk. Én lakom helyetted a gyökerek között, hogy meg ne halj; hogy tévedésből mindig engem ragadjon torkon az ördög. Én trónolok helyetted a végtelenben, mert te lezuhantál; de miért nem vigyáztál magadra? Én lakom helyetted a magasban, hogy őrizzem és tisztán tartsam felséges palotádat, hátha mégis egyszer haza érkezel.”

Ezek a szavak akár *A teljesség felé* „tat vám aszi” variációjaként is meg szólalhatnak. A teológiai mű és az életrajzi mese gyökere közös: Weöres minden filozófiát, mitológiát, irodalmat magában foglaló panteisztikus és egyben realista magyarázata az emberiségről, a gyűlöletről és a háborúról.

A lírikus Weöres és a háború

(Az alább tárgyalandó versek túlnyomó többsége 1944-ben vagy korábban keletkezett, minthogy azonban különféle kötetekben jelentek meg, a megjelenés dátuma gyakran 1946, sőt van 1947-es is. A verseket keletkezésük pillanatában és nem megjelenésükkor kell értékelni, így előfordul, hogy a háború időszakában tárgyalok 1946-ban vagy 1947-ben megjelent, de 1944-es keletkezésű verset. Az egymás mellé állítás azért is megengedhető, mert a versek tökéletesen azonos motívum- és képanyagból épülnek, gondolataik válaszolnak egymásnak – sőt korábbi verseknek is.)

Az *Inter arma* rövidített szállóigéből (az eredeti teljesnek: „silent Musae” teljes cáfolatául) választott köteteim alatt a ciklus élén a *XX. századi freskó* áll. Két világának szintje, a fent és lent Weöres állandó ellentétpárja, a fenti = tiszta = isteni, ill. a lenti = alaktalan = földi enyészet: ugyanilyen funkcióban állnak a *Proteus*-versben is. A fenti szintet ebben a versben az a Platónról átvett *Felbokakuklcvár* képviseli, amely önzéssel, hírvággyal eltelve, tisztátalanná válva belerogy „az alatta felgyült ganajba”. A lenti szféra „Lakói / a lenti mocsokban hemzsegek, / nem érzik, mi történt velük, / nem látnak az éjszakában, / jajgatva verődnek a szeméten, / vagy futkosva, egymásra tiporva cipelik törött, recsegő holmijukat...” Az alaktalan, nedves, televényes forogtag mindig a tisztátalan földi lét jellemzője: „de lenn csupa gyűrt iszap, / tüskés csira, hangtalan zszibongás, / síkos, zszibbatag éber-álom!” Másutt: „Fénylő tajték után fut a magyar” (azaz felszínes, habos csillogás); *A reménytelenség könyve* 2. részében: „Habos homály a mi homályunk, a homály virága, / csupa hab és tajték az a virág, / mozdulatlan szirmai csupa hab és tajték.” A képi-szimbolikus világ megmarad a háború utáni művek egy részében: „Lenge forogtag tajtékszik bomoltan, / apaszt és áraszt nappalt és éjszakát, / nem köt meg minket, se ébren, se holtan, / bármelyik örvényét evezük át.” (*Orbis pictus, A tünemények tengere*)

A másik emblemikus, visszatérően ismétlődő kép a *XX. századi freskó*n az önmagát elevenen meggyújtó ember, a fáklya, akit egyesek lenéznek, mások Messiásként tisztelnek: Weöresnél ő a költő, aki lángoszlopként vezeti a népét századok óta és mára meg nem értett áldozattá válik: útmutatásait senki nem szívleli meg: „Ne fontoskodj! S elhallgat. // Az eleven fáklya körbe-szalad és ordít: Hallottátok-e: Ne fontoskodjatok! / E két szó a nektek röpített ige [...] e két szó, mely a világ rángását feloldaná! / Ne fontoskodjatok! Ne akarjatok zászlót lengetni, / építő, romboló, mentő mozdulatokkal hadonászni, / hagyjátok a jelszókat, fontoskodó elveket, rángató eszméket!” Az eszmék, a lángoszlop-funkciójú költő elleni tiltakozás ismerős: *A teljesség felé*nek *A jelenkor* című alfejezetéből: „a mai ember a legködösebb közösségi eszmékből rakásra gyűjti magába a képtelen bilincseket. A rögeszmék és indulatok

zűrzavarában emberevő bálvány lett a közösség, nemzet, faj, nép, otthon, közbiztonság, kötelesség, határaink megóvása... Ha körülnézel: tilalom, kényszer, jelszó, zsbivásár, mákony, maszlag, propaganda, haszonlesés, törtetés, rémület, bizonytalanság..." A *Magyar tanulság*ban óva inti az efféle, végletességbe sodró viselkedéstől az egyes szám második személyben megszólított Általános Magyar, a mindenkit (megszólítja, tehát kapcsolatot teremt vele, s ezért személyessé válik az intés): „Ne azt a nemzetet csodáld, / mely hadonászva, kiabálva / egy új téboly jelszavát kitalálja / s fejére gyűjti a halált – // ó, azt csodáld nagyon, mely ki tud maradni a táncból! / mert századunk tébolyából / nincs más menekvés, mint bölcs nyugalom.” A hamis eszmékkel handabandázók közé tartozik Vicipucli is a *Bolond Istók*ból. Weöres gondolatvilágának emblematikus képei következetesen vonatkoznak ugyanazokra a jelenségekre.

A *Háborús jegyzetek* (1944. május) dantei terzinákban helyezi a színhelyet a Pokolba, ahol „édes a halál, mert elvon minket a diktátoroktól.” És sorolja a Pokol előnyeit: „nincsen tábor, bomba, párt”, és nincsen – a korábról már ismert – fölösleges sürgés, fontoskodás. A „Ne fontoskodj !”-nak megfelelő utasítással *a költő második személyben szólítja meg hazáját* – a személyiség belép a verstörtetésbe: „Politizálás édene, hazám, / hagyd a sok hűhót: lyukas szélbe hangzik! / Ne ugrálj! – olvasd korunk homlokán, / míg teste lármás részeg, lelke alszik.” Az emberek jellemzése a Vicipucli körül őrzöngő tömegére visszhangzik: „Az emberekkel szólni sem lehet: / mint lázálomban, rémülten gagyognak; / ki németeknek győz, ki angoloknak, / mintha nem tudnák: minden elveszett.” A vers III. része ismét egy erőteljes embléma, láttatásához a nagy művésztől kér ikont: „Képzeld egy kuksi Breughel-alakot: / vak ember, keskeny szirten üldögél, / alatta tuskés, mohos meredély, / s ha egyet moccan: lezuhan, halott – // ilyen volt harmincnyolcban Európa. / Azóta megmozdult. Szétfolyt tetemmel / fekszik a büszke, szép Nyugati Ember...” Az Európát megtestesítő, kuporgó alak bűne: „az összefüggésből kiesve, / önön személye szirtjén üldögélt, / *látszat és ábránd* közt kuksolva élt, / s nem hagyta, hogy érvényesség vezesse.” [Kiem. Sz. E.] A látszat és ábránd közti lét nem az üvöltő népvezér vagy a tébolyult lángoszlop szerepköre, hanem az elkábított, megszedített, egyszerű emberé (akinek mesebeli-parabolisztikus megfelelője Reményke).

A Pokol bejáratát és a megölt Remény(ké)t egyszerre idézi *A reménytelenség* könyve, a magába minden iszonyatot belefoglaló, hatalmas litánia, tízrészes ciklus, amely a világrend felbomlásának, az elevenek elpusztulásának, alaktalan enyészetté válásának borzongató látomását ellenpontozva Weöres egyik legszigorúbban szerkesztett verse. Az 1. rész az élet keletkezésével kezdődik, amely Thalész felfogását folytatva a víz-elem primátusát vallja, egy szépséges metaforával: a vízen ringó „bölcső sóhajával”, majd az élet végének helyével: „sóhaj a földben, a vérben, a csontok közt.” Ezt az egyszerre onto- és filogenetikus létet zárja le az egész vers vezérmotívuma: „Minden reménytelen.” Tehát: élet és halál egyaránt. A romjaiból újjáépült templom nem a földön, fölfelé emelkedik, hanem lefelé mélyed, a földbe. „Kapuján intés, mint a pokolén”, s a következő szakaszban már ki is mondatik: a földbe lefelé épülő templom: a pokol. Az első szakasz refrénje minden szakasz végén ismétlődik, a vers végén kétszer: egy azonos és egy variált, azaz fordított szórendű ismétléssel (chiazmussal): „Reménytelen minden, minden reménytelen.” (Weöres nagy elődjét követi e mély depresszióban: Vörösmarty *Az emberek* című versének refrénjével és a kilátástalansággal). A vers tíz része végigköveti a világ elemeit és a társadalom összetevőit, a refrén mindegyik áttekintés után a reménytelenség sóhaja. A 8. vers a

legerőteljesebb vallomás: a világnak ebben az állapotában meghal a hit. De amiként nem éltet már a hit, úgy nem hoz életet a hitetlenség sem.

Ne várj csodát:
mibennünk meghalt az Isten,
mibelőlünk kihalt az Isten.

Hited arra jó, hogy csörgesd, játssz vele,
hogy *könyörögj valakibe, ki nem több mint egy kitömött madár,
mint egy kóró, amelyen szél füttyül.*

S ha hitetlen vagy:
saját butaságod imádója vagy,
önmagad okádod a bűdös levegőbe.

Hited babona,
hitetlenséged babona.

A halál fenyegetettségében ugyanazt érzi, mint az élet végén, az egyik legutolsó versében (1988), az *Íme, a sebzett Föld énekében* a hit a szélfúvással foszlik semmivé: „S ha kérdik tőlem, Van-e Isten? *Üres fejemből a szél füttyüli: Mostanában aligha van Isten.* Mert aki azt hiszi, amit nem tud: bolond. És aki olyat tagad, amit nem ismer: szintén bolond. És én vagyok a harmadik bolond, aki a kettő között áll, hogy jobbról-balról méltán leköpjék. *Mert Istent nem ismeri más, csak a magától-értetődés.*” [Kiem. Sz. E.] Isten fogalmába tehát nem fér bele sem a hit, sem a tudás, csupán a magátólértetődés, amivel Weöres erre int: ne töprengj fölötte, nem gondolj rá, éld az életed, hiszen bár mit teszel, mindenben benne van Isten. Éppen az emberre legjellemzőbb cselekvésekkel nem lehet megközelíteni.

Az élet végét érző Weöres fölmérte, hogy ha az idő sürgetésében egyre intenzívebb, emberre jellemző cselekedeteket visz végbe, alkot, akkor kerül új viszonyba Istennel. Hiszen *az alkotó ember – Istenarc, akinek vágya „orizni léptei nyomát”*. És még egy dolog tudatosítása közelíti-hasonítja Istenhez: a *szenvedésben mindenkivel és mindennel osztozik.*

Kóbor macska szívja csibe vérét:
ennek halálkínját, annak éhét
egyben szenvedem.
Sziklát zúznak, föld húsába törnek:
nem fáj az a kőnek sem a földnek,
de fáj énnekem.
Hogyha bármit ölnek engem ölnek
minden kínja, keserve a földnek

rám-csap éhesen...

(*De profundis*)

A személytelenség első magyar betetőzéseként számon tartott Weöres ön arcképében felmutatott legfontosabb momentumok éppen a személyességet igazolják: az alkotás, az átörökítés, a valamit teremtés vágya, a világ felé fordulásában a tökéletes empátia minden szenvedéssel, a háborúk, hatalmi tébolyok elutasítása, a tőlük való undor, melynek antropomorfizációjával, az Undor Angyalával együtt vizeli le a háborúban nyüzsgő-tülekedő „lenti lényeket”. Véleményét nem kívülállóként tárja fel, hanem megszólítja (emlékezzünk: aposztrofálja!) mindazokat, akik számára mondanivalója van. Benne él – nemcsak a világ minden létezőjében, de minden versében is. Vas István, aki többször írt róla, a *Nehéz szerelem*ben ezekkel a szavakkal méltatja: „Évtizedekbe tellett, amíg tudomásul vettem, hogy Weöres a mi századunk legkövetkezetesebb világnézetű magyar költője. [...] csak jóval később fogtam föl, hogy formavilágának próteuszi változásai, sőt változásai mögött szívós szervességgel ugyanazt a bölcseletet fejleszti tovább” (Vas 1984: 155). Az alakváltozatok a bölcselet - a világkép, a személyiség – felmutatásának módjai, a személyiség minél teljesebb artikulációja kedvéért születtek. A költő általuk lélegzik és létezik. Személyisége, személyessége téveszthetetlenül egyedi.

Ballai László: Poszt

Hacsek és Sajó „másképp”, mondjuk egy irodalmi kávéházban:

HACSEK Nem lehet tudni, szöveg és én interakciójában mi történik az énnel, ő olvas-e tényleg vagy őt olvassa a szöveg?

SAJÓ Minden újraolvasás folytatja és kitörli, azaz felejteti és felejteti a korábbi magyarázatokat.

HACSEK Csak a felejtetni kész, a paradigmákról leváló helyes olvasásnak van esélye új igazságok felismerésére és megfogalmazására.

PINCÉR Ezek illúziók. Előzetes vagy egyszerűen csak korábbi olvasatainkat nem rombolhatjuk le, nem tudjuk elfelejteni, és ennek nem is lenne értelme.

Ugye milyen szórakoztató kabaréjelenet ígérkezik? Csak az a bökkenő, hogy a Szepes Erika „*Ki tiltja meg, hogy elmondjam*” című, legújabb esztétikai könyvének egy részletét én tördeltem önkényesen – azaz posztmodern eljárással – drámai szöveggé, hogy azután a közismert figurák szájába adjam. A szereposztás a következő: Hacsek: Kulcsár Szabó Ernő; Sajó: Szegedy-Maszák Mihály; a Hacseket és Sajót helyreigazító Pincér: Bodor Béla. De nem förmedhet rájuk, hogy „mars ki!”. Sőt, díjakkal, katedrákkal jutalmazták ezeket a szövegfelfejtőket, dekonstruktőröket,

posztmodern episztemológusokat post fest. Mármost a Kádár-kor után, amelyben is ezek az urak – elvtársak – megalapozták a jövőjüket, s most elfelejtetik a múltjukat, de a valóságot is.

A valóság: a szakadékba rohanó neonemzeti kurzus, amely a Horthy-kor szintjére kívánja degradálni Magyarországot.

„Vitézek, mi lehet
ez széles föld felett
szebb dolog az végeknél?”

Megdobog a szív a magyar költészet egyik legszebb strófája olvastán. Ezt egy valódi vitéz írta, aki a vérét áldozta a hazáért. És könny tolul a szemekbe, hallván: Horthy Miklós megalapította a vitézi rendet. Fenn is maradtak fotók, amelyen a „kormányzó” az előtte térdelő férfiakat avatja rendtaggá. Mármost, ezek a könnyben úszó illetők – bocsánat, „derék keresztény magyarok” – egytől egyig szadista brigantik, lincselő pribékek, a fehérterror hóhérai, akik csakis azért kerülhették el a törvény pallosát, mert a följük magasodó nagymestert segítették az államfői pozícióhoz, s mint „felavatottak”, vitézi birtokaik elfoglalásával a vidék példaképeivé válhatnak, s lehetnek majdan a zsidóbegyűjtés, hatszázezer ártatlan magyar elpusztításának lelkes önkéntesei.

Na, ez már igazi „magyar” posztmodern. Vagyis premodern posztmodern, amennyiben a nyilasok lesznek a majdani ávósok. De mégsem a mindenkori „kisnyilasokkal” van a legnagyobb baj, a társadalomnak megvannak a csatornatöltelékei, akik, ütésre kész ököllel várakoznak, és ha szerencsések, indulataikat a karhatalmi szervezetek segédmunkásaiként „törvényesen” vezethetik le. Hanem azokkal, akiknek ágensei lesznek, a nagy uszítókkal, a szemforgató, cinikus zavarkeltőkkel, az alig várt felforgatásból rendet csinálókcal – az önjelölt diktátorokkal. És persze szürke eminenciásaikkal, akik szép csendben eltüntetve a polgári humanizmust, régi-új ordas eszmék kiszolgálóiként a programot, az ideológiát, a „tudományosságot” szállítják. A posztmodern esztétika tekintetében például: „A lírai szubjektivitás a nyelvben, a költemény nyelvi kifejezése során, az olvasóval folytatott dialógusban jön létre, vagyis inkább potencialitás, mint meglevőség.”

Tehát kezdetben vala a másképp. Semmi nem az, aminek látszik, a dolgok lényeg nélkül valóak. Ez a szellemi mutáció mindenre alkalmas.

„Szabadság, szerelem,
e három kell nekem,
vagy egy, ami kettő,
a lelkenek tetsző?”

Ajánlom e sorokat a Petőfi-musical vagy a Petőfi-film kreátorai figyelmébe is, akiknek valamiért nem jutott eszébe e helyes félreértelmezés. Petőfi kapcsán emlékezetembe ötlük a rádióriporter, aki, vagy húsz esztendeje lekicsinylőn kérdezte tőlem, hogy miért vannak úgy oda ezért a Petőfiért? Olvasta az összes versét? – vágtam vissza. Meghökken. Miért olvasta volna? Hát olvassa el, és ki fog rajzolódni előtte egy páratlan univerzum, amelyet az élet hatalmas utazója feszített fölénk, aki minden benyomását versbe rögzítette. Általában ez a baj a posztmodernistákkal, hogy a jéghegy csúcsain kapingálnak, ahelyett, hogy búvárruhát öltve – értsd: kellő ismeretek birtokában – lemerülnének a tengermélybe.

„Az én kutatási irányomat, célokat ugyanis az értelem, a jelentés keresése szabja meg – írja Szepes Erika. – Nehezebben járható út ez, mint ha eleve lemond valaki a megtételéről. Könnyebb ugyanis elvetni azt a meggyőződést, sőt, illúzióknak nevezni, hogy az irodalomban lehet valamilyen igazság vagy egy elképzelt világ valósága, lehet az írásnak körülhatárolható értelme, s könnyű azt állítani, hogy az irodalom mindenképpen csak félreolvasható és félreérthető, mint végigvezetni az értelmezésre irányuló gondolati kísérletet, összegyűjteni a megértéshez szükséges adatokat, megismerni az értelmezésre szánt mű létrejöttének minél több megragadható körülményét.”

Az Amerikában kialakult, és érvényességet szerzett posztmodern irányzat emblemikus kifejezésévé vált a Thomas Pynchon novellacíméből vett „entrópia” kifejezés. Így végződik a mű: „leszakította a kárpitot, és két kis finom öklével beverte az ablakot, aztán üvegcserepektől csillogó véres kézzel visszafordult az ágyban fekvő férfi felé, hogy együtt várják be, míg be nem áll az egyensúly, míg, miképpen kint, azonképpen bent is 37 Fahrenheit-fok lesz a hőmérséklet, most és mindörökké, és elrekesztett szigetéletük különös, lebegő dominánsa szét nem oszlik, bele nem olvad a sötétség modulálatlan alaphangjába, minden mozgás végső űrébe.”

Az entrópia hőtani kategória, onnan emelkedett át érthetőleg a meteorológiába, majd megmagyarázhatatlan úton-módon az információelméletbe, hogy végül Umberto Ecónak, a nagy tekintélyre szert tett szellemi ügygondnoknak köszönhetően valamiféle esztétikai értelmezést kaphasson. Ezt hadd intézzem el azzal, hogy az irodalom és az informatika kapcsolata leginkább abban ragadható meg, hogy ma a szerzők nem írógéppel, hanem lappal dolgoznak. Viszont érdemes megfontolni Eco azon, a *Nyitott m*ubben megfogalmazott gondolatát, miszerint „voltaképp mindig kockázatos azt állítani, hogy a metafora vagy a költői szimbólum, a hangzás vagy a plasztikus forma a valóság megismerésének mélyebb eszköze, mint a logikai eszközök. A világ megismerésének legitim csatornája a tudomány, és a művész minden látnoki aspirációjában – legyen poétikailag bármilyen termékeny – van valami kétes. A művészet nem megismeri a világot, inkább kiegészítéseit hozza létre.”

Milyen hát az a kétségbevonhatatlan tudomány, amely Eco szerint alkalmas a világ megismerésére? „»A dolgokban és a világban való hit mindenképpen befejezett szintézist feltételez – mindazonáltal a befejezést az összekapcsolandó perspektívák természete maga teszi lehetetlenné, tekintve, hogy saját horizontján át mindegyikük további perspektívákhoz vezet. A világ valódisága és befejezetlensége közti ellentmondás: ellentmondás a tudat szubjektivitása és egy jelenlét-térhez kötöttsége közt. Ez a többértelműség nem tökéletlensége a tudatnak vagy a létezésnek, hanem definíciója. A tudat, amelyet a világosság helyének tartanak, épp ellenkezőleg: a félreértés helye.« E problémák, amelyeket a fenomenológia a világban való létünk alapjává tesz, a filozófuson és a pszichológuson túl a művészeknek is olyan állításokat sugallnak, amelyek mindenképpen ösztönzően hatnak formaadó tevékenységére: »A dolog és a világ esszenciális vonása tehát, hogy ’nyitottnak’ mutatkozik, hogy mindig ’valami más látnivalót’ ígér.«”

Namármost: „A szótár, amely millió szót kínál, és amelyből szabadon rakhatunk össze verset vagy fizikai értekezést, névtelen levelet vagy bevásárlócédulát, nagyon is nyitott a benne levő anyag legkülönbözőbb átrendezéseire, de nem mű. Egy mű nyitottsága és dinamikussága azt jelenti, hogy különböző integrációkra, produktív kiegészítésekre ad lehetőséget, eleve irányt szab a strukturális energiák játékanak, s ez a játék akkor is megvan a műben, ha nem befejezett, illetve, ha sok és sokféle végalakot kaphat. Ezt hangsúlyozni kell, mert amikor műről beszélünk, nyugati esztétikai tudatunk megkívánja, hogy személyes alkotásra gondoljunk, amely különböző

befogadásokon át is megtartja organizmusjellegét, és bárhogyan értelmezzük vagy terjesszük is ki, megmutatja azt az egyéni ujjlenyomatot, amelynek jóvoltából fennáll, érvényben van és kommunikál.”

Mit is akarunk hát kiásni tíz körömmel? Az ecoista szobatudós, jelesül Bókay Antal a felkínált menüből persze a szétzilálódást választja. Szepes Erika művéből idézve: „Az inscriptio a modern versben olyan feliratok, töredékek megjelenésében érzékelhető, amelyek, ha van is értelmük, az mellékes, a referencia bennük felfüggesztődik, és emlékezetünkbe véletlenszerűen beleszövődött sztereotípiák, töredékek formájában léteznek. A posztmodern vers rengeteg ilyen kölcsönzött történetet, tárgyat tartalmaz, ismer, de az adott szövegben az eredeti jelentésében nem értelmezhető mondást, gesztust, narratív fragmentumot hasznosít.«

Értjük: nem számít, eredetileg mit jelentett, az a lényeg: mi a célunk vele, mire használjuk. Másutt: »A szöveg maga nem önálló, autonóm egység, hanem csak más szövegekkel fenntartott viszonyrendszerben létezik.« Ennek modulációja: »Az egyik szöveg csak azáltal létezik, hogy a másik szöveggel használata során kapcsolatba kerül.« Majd: »Az irodalom igazsága csak illúzió, a szövegfelzárón végtelen számú jelentés bukkanhat fel.«

A posztmodern irodalom valójában nem előfeltételezi a rászerveződő recepcióesztétikát, a „másképp” dekadenciáját. „A posztmodernizmus, fejlődése elején, egy kvázi-forradalmi mozgalom része volt – mutat rá Bart István –; esztétikája – a megtervezett szervezetlenség, a hierarchia lebontása, a hagyományos pszichológia tagadása, a társadalom felszabadítása az egyén érzelmeinek, emberi potenciáljának felszabadítása révén, az élet természetes anarchiáját vagy éppenséggel nagy, mitikus rendjét követő művészet egyrészt, másrészt pedig az aszketikus fegyelemmel megszerkesztett, kristályszerűen zárt műalkotás eszménye – többszörösen párhuzamos a »virág« forradalom ad-hoc ideológiájával. Sukenick *Madarak* című írása világosan utal is erre az összefüggésre. Ebben a társadalmi miliőben a művészet szekularizációjának »visszacsínálása« – mivelhogy tekintélyes részt erről van szó: legyen a művészet mintegy folytatása (és nem mása) a világnak, a teremtésnek, legyen természetes megjelenési formája és nem utánzata, tükre – forradalmi cselekedet volt, alkotói egy nagy erejű mozgalom szövetségesei és ideológusai voltak; míg a hagyományos, »mimetikus« művészet, ebben a hamis dichotómiában, szükségképp az establishment részévé lett – legalábbis az avantgarde frontvonalából nézve a rációra hivatkozó, fennálló zsarnoki rend védelmezője az új és »forradalmi« tudatformákkal szemben.”

Vagyis bizalmatlanság az öntudatra kélt individuumokat továbbra is építőkövüknek tekintő rendszerekkel szemben, de nem erre rímel Szepes Erika személyességében is megindító korvallomása?

„»Honnan szerezték azt a bizakodást, amelynek kudarca ezt a feneketlen bizalmatlanságot indokolná?« Volt kitől szerezniük – szerezniük. A medveölő fiai voltunk sokáig, akikbe az is bele volt verve, hogy sosem érhetjük el szüléink nagyságát, erkölcsi fölényét. De azért igyekezzünk... És amikor a nemzedék java igyekezett, teljes szívével, értelmével, meggyőződésével – meggyőzték őket arról, hogy rosszul cselekedtek, meggyőződésük és hitük tévedés volt, az általa indukált cselekvéssorozat (prágai tavasz?, reneszánsz marxizmus?, reformok?, »flower power«?) hibás, sőt, bűnös. Bizalmatlanok lettek hát, kiábrándultak. [...] a mi nemzedékünknek annyira vérévé vált fiatalkori világnézet-szükséglete, hogy amikor a kudarc után kénytelen volt átépíteni, mégpedig új alapokon volt kénytelen átépíteni világnézetét, sőt egész világképét, az eredendő igényeket megszüntetni nem, legfeljebb elfojtani tudta, s »az egység utáni sóvár vágya«, elfojtottan,

frusztrációhoz vezetett.”

Ez a cikk nem nyitott mű. Zárása:

„Korszerűtlenek, elmaradottak volnánk mindannyian, akik Lukács vagy akár Panofsky műveit idézzük vagy szemléletük egyes elemeit átvesszük és folytatjuk? – kérdezi Szepes Erika. – a recepcióesztétika a hatvanas évek közepe táján született. Egy időben tehát Lukács nagy esztétikai összefoglalásával és Panofsky meghatározó művével.” Az értékközpontú irodalomtudománynál tehát semmivel sem újabbak és korszerűbbek a recepcióesztétikusok tézisei, amelyek – nem úgy, mint Platón, Arisztotelész vagy Kant művei – szép lassan atomizálódnak az entrópiában.

Karinthy Frigyes: „Mindenütt ablakokat láttam...”

Európai és amerikai gengszterek

Két ügyben négy halálos ítélet, a lapok heti anyagában: egy villamosszék, három kötél: előbbi Amerikában, utóbbiak helyben, s a napi publicisztika szerint a bűntények jellegét és stílusát tekintve, Amerika alapította az iskolát és irányzatot.

Hauptmann, a Lindbergh-bébi gyilkosát végre hát elítélték. Figyeljék a helyszíni jelentéseket, milyen jellegzetesek, még fordításban is, hát ha még az eredeti újságcikkek vastag betűs fel- és alcímeit olvassuk. A hangsúly sohasem a tárgyi adatokra vagy a tárgyalás során történt hivatalos eseményekre esik: mindig és újra azokra a látszólag mellékes érzelmi és indulatos szív- és szóvirágokra, amik a perrendszerűség kitaposott országútjának szélén nyiladoznak, mintegy jelezve, hogy az emberi természet, emberi lélek számára ezek a fontosak, s nem a rideg tények és tettek. Feltűnő, hogy a modern Amerika, ama nem nagyon régi Ósamerika utóda, mely a lincstörvény meglehetősen érzelemmentes álláspontjára helyezkedett bűnügyekben: most hogyan ömleng és rajong a lírai mártásban, ami a bűnök világát körülveszi. A tárgyalás „kiküldött tudósítója” csupa költő, impresszionista művész, mindenben a részletet veszi észre, azokat a „színes” és színező pillanatképeket, amik mintegy véletlenül, de ah, mily meghatóan (vagy legalábbis hatásosan) járulnak az eseményekhez mint „örök emberi” dokumentumok. Ezeket a „finom” megfigyeléseket, persze megfelelően drámai mondatokban, pardon, al- és felcímekben találja fel az amerikai újságíró (mert al- és felcímen kívül kevés egyéb szöveg akad egy ilyen amerikai tudósításban). „Hauptmann összeszorított fogára esik a villamosszék árnyéka. Felemelt fővel megyek a villamosszékbe – suttogja rekedten Hauptmann.” „Halálos ítélet – zokogó esküdtek.” „Csak feleségét és gyermekeit sajnálja – mert ők is ártatlanok.” „Önök az én helyzetemben ugyanazt éreznék, amit én – mondja Hauptmann az újságíróknak.” „Gramofon hangjai mellett mulatnak az esküdtek – a padlót bokáig érő cigarettacsutak borítja.” És így

tovább, abban a tenorban, s az efféle szavak, „mulatnak” és „cigaretta”, akkora betűkkel szedve, mint egy ház. Az egész feltűnően emlékeztet azokra a miniatűr „művész” fotográfiákra, amelyek gyufaskatulyát és kockacukrot ábrázolnak, akkora felületen, amekkorán valamikor az egész Himalája-hegység elfért, s amelyek mostanában (főként Berlinben és New Yorkban) nagyon divatosak. Tipografizálni aztán tudnak, kutyafáját, ezek a fotomontőrök. Szerkesztőségünk falán lóg egy bostoni újságledő első lapja, még a bébirablás kezdő hónapjaiból, amelyen csak ez a két szó áll „BABY DEAD” (a bébi meghalt), de mind a nyolc betű akkora, mint az újság széle.

S mindez együttvéve mégiscsak artisztikum, kiemelése az élet szárazan megisméltető statisztikai történetéből annak, ami benne különleges, megkülönböztető, tehát új, mert egyéni és emberi súlytalanság, megmérhetetlenség. Artisztikum bizony, sőt költészet – de milyen émelygősen fals és ízetlen és csinált ponyvaköltészet, népszerű monstrefogyasztásra átalakított mászlása és lőréje eredetijének, az európai ősforrás borának – átalakított, felhígított s megint megpancsolt, cimettel és gingerrel felelesztett alkoholpótló, tokaji címkével palackozva! Ettől tanultunk volna, mi európaiak? A gengszterizmust talán igen – de ami a gingerizmust illeti... itt legfeljebb a kéz Ézsaué, de ami a kéznél fontosabb hangot, a lelket illeti... Amerikai történet biz ez, sőt amerikai ballada: de ha van ebben a műfajban nálunk egyenértékű, legfeljebb a világirodalom kétségtelenül legrosszabb balladáját idézhetjük (büszkék lehetünk rá, hogy mint a legjobban, a legrosszabban is magyar költő tartja a rekordot) – Gyulai Pál *Pókainé* című versét, amit nyilván elrettentő példa gyanánt, hetven éve őriznek iskolakönyveink, s amelyben ezek a sorok olvashatók: „nincs, nincs, nincs, csak egy van, csak egy, egyetlenegy, kiált Pókainé és szíve megreped.”

A bankrabló Radovics érdekében felszólal egy református lelkész ítélet előtt, felolvastatja a fogoly nem hivatalos vallomását, s a bíróság, bár fenntartással, helyt ad a felszólamlásnak, mert önkéntelenül érzi, hogy a vallomás hangjában van valami, ami túlnő a per keretein, valóban a társadalomhoz szól, mint a lelkész vallja... a bíróság érzi ezt, és meghajol valami előtt, ami több mint élet: művészi élmény.

Meg vagyok győződve róla, tudniillik, hogy ha tudtán kívül is, mindenkit, bírót és lelkészt egyformán egyetlen kép ragadott meg olyan erővel, hogy meg kellett mentenie, le kellett rögzítenie, mint egy verset vagy novellát: egy hasonlat, amiért – költők tudják ezt – érdemes volt élni és meghalni.

A kérdésre, hogy mit érzett abban a pillanatban, mikor felhúzott revolverrel megállt a bankfiók szobájában: e döntő pillanatban, mely az ő egész életének döntő pillanata volt, a félénk ideges és degenerált Radovics ezt feleli: „Mintha mindenütt ablakok nyíltak volna meg körülöttem, ott is, ahol fal volt, ablakok, egy pillanatra világosak voltak, aztán mindjárt sötétedni kezdtek...”

A kép tökéletes. Tökéletes, mert bár szó szerint, első látásra, semmi értelme az egésznek, mégis, hideg borzongással a hátunkban, rögtön érezzük, hogy olyan őszinte és igaz vallomás, amilyen őszinte és igaz még önmagunkhoz is csak öntudatlanunk lehet, lelkünknek ez a mélysége, ahol a legősibb ösztönök s legfrissebb benyomások, legközönségesebb indulatok s a legkülönlegesebben egyéni élmények zajlanak le.

Tökéletes minden tekintetben, mert művészi formáján túl tudományosan igazolható, élménytartalma is van (lévén ami művészi igazság, mindig egyben tudományos igazság is, s nem

megfordítva). A valódi ablakokat megsokszorozó képzelt ablakok érzékletesen utalnak a kivételes izgalom káprázatára – phosphenák jelennek meg (Bergson), azok a felvillanó s lassan elsötétülő köröcskék, amik, mint a valóságemlék foszlányai, elalvás előtt ugrálnak szemeink előtt, hogy aztán álmokképeink (vágyképeink) forrásává váljanak. A vágy és rémület, a ragadozás és önfenntartás gerjedelmének kettős, ellentétes indulata ragadja meg Radovicsot, ebben az életre és halálra mutató keresztúton – világos, hogy közel a félelem halálos ájulásához, álomszerűvé kellett válniok a valódi – s közel a különb életet ígérő rablóöszön paroxizmusához, ki kellett nyílniok a képzelt ablakoknak.

De mily művészien, jelképesen igaz és magától értetődő ablakok ezek, túl lélektani magyarázaton, költői képnek, erkölcsi tanulságnak, szinte okkult megismerésnek! Ablakok, lélekből kifelé, lélekbe befelé nyíló – a gondolatnak és érzésnek, az indulatnak és akaratnak döntő pillanatában, a felismerés és a cselekedetek ihletében, azon a határon, ahol anyag és lélek, érzéki benyomás és múltak emléke találkozik egy kancsal „déja vu” jelenvaló pillanatának küszöbén: talán csak két végletnek adatott látnia ezeket az ablakokat, kivételes helyzetében a felfokozott és sűrített életnek: a teremtő költőnek és a romboló gyilkosnak.

Ez a passzus, Radovics vallomásában, tolsztoji. Csak a legnagyobb regényírók látomásai közt találunk hasonlót.

Európai regényírókra gondolok.

Hiába minden – gengszter ide, gengszter oda, hiába filmek, a remek Viva Villa s a gyalázatos Tom Mix-giccsek: csak a kéz Ézsaué – a hang régibb, sokkal régibb, Jákob hangja ez, az ősi Eurázia rejtelve, ama népé, amely Eufráton innen és túl, Athénben és Jeruzsálemben, a lelket feltalálta.

Mikor szorult rá az arisztokrata, ha még oly nyomorban is, hogy a parvenütől modort tanuljon?

Hiába akartatok gengszterek lenni, ti szegény, nyomorult, ostoba bűnösök, európai Tari és Szepesi és Radovics – latrok vagytok ti csak, latrones, ahogy Rómában nevezett benneteket a szoborablási ügyben Cicero fiskális úr.

S bár nem válik nagy becsületünkre, s nem sok dicsekednivalónk van vele: de ha már bűnökről van szó – mint a nagy erényeket, a nagy bűnöket is, csakúgy, miképpen a felhőkarcolónak s a rablóbandáknak, sőt villamosszéknek ősi és régi formáit, Európa elsötétedő ablakain keresztül pillantotta meg először a gazdag és érdekes Amerika.

Bakó Endre: Veres Péter, mai szemmel

1.

Veres Péter 1944 őszén is munkaszolgálatot teljesített, de Siófokról hamis okmányokkal Budapestre szökött, az ostromot a fővárosban élte át, betegen. Amint lehetett, 1945. február elején szovjet katonai dzsippen Debrecenbe utazott, ahol az Ideiglenes Kormány már működött.

¹ E hónapok történetét *Az ország útján* c. önéletrajzi regényében örökítette meg. Az események dokumentum értékű krónikája mellett meghatározó a meditáció és önvizsgálat is: a történelem vonzása és az írói, forradalmi szenvedély. „Elvégre én nem birtokos és gazdálkodó ’kisúr’ vagy nagygazda, pláne nem ’kulák’ akartam lenni, hanem író. Írója és valakije a magyarságnak.” ² Az Ideiglenes Nemzetgyűlés azonnal képviselőjévé választotta, a Nemzeti Parasztpárt és az Országos Földbirtokrendező Tanács elnökének. A földosztás szószólója, miközben az éhező budapesti gyerekek számára élelmiszergyűjtést szervez. ³

Mint a Nemzeti Parasztpárt elnöke többször tartott kortesbeszédet különböző településeken, így Hajdúszoboszlón is. Többeket talán meglep, hogy ez alkalommal antiszemita kijelentésekre ragadtatta magát. A szocializmus időszakában sokat bírálták, mint „útítárssal” vitatkoztak, de antiszemitizmusát nem emlegették. Amikor Féja Géza Debrecenben és Hajdúböszörményben töltött néhány napot, kísérlőinek – e sorok írója is köztük volt – hangoztatta: „Péter volt köztünk a leghevesebb antiszemita. Én aláírtam a zsidótörvény elleni tiltakozást, ő nem. Mégis engem száműztek Békéscsabára tíz évig.” ⁴ Vagyis Veres Péter magyarságtudatának része volt a faji eszme, amit a marxizmussal próbált összehangba hozni. Magyar nemzet, magyar nyelvi közösség helyett például a „magyar faj” terminust használta, ami nincs. Hiába figyelmeztették ellentmondásaira, ragaszkodott hibás nézeteihez. ⁵ Kérdés persze, marxista volt-e, ahogy magáról állította, még akkor, amikor az nem járt előnnyel, sőt veszélyes volt. De nem volt marxista. Vallásos sem, de nem tagadta, „A balmazújvárosi fehér templomból indultam azzá, aki vagyok.” ⁶ Maga is megvallotta, hogy utálja a filozófiát, alig olvasott marxista munkát, inkább szocialista regényekből merítette ismereteit. Már csak azért sem lehetett marxista, mert ő a parasztságot állította világnézete tengelyébe, nem a munkásosztályt.

Gyurác Ferenc írja Veres Péterről szóló könyvében: „Nacionalizmus-felfogásának egyetlen változása 1945 után, hogy a faji eszme zavaros tartalmai eltűnnek belőle.” ⁷ Mint láttuk, nem tűntek el, csak 1948 után ennek nyilvánosan nem adhatott kifejezést. E sorok írója háromszor találkozott vele: 1964 augusztus 23-án meginterjúvolta Budapesten, Gárdonyi Géza utcai lakásán. Az interjú megjelent, természetesen kimaradt belőle, amit a népi írók antiszemitizmusáról mentegetőzve mondott. Röviden: beteg lett a gyerek, hitelt az orvosi költségre és a gyógyszerre a terménykereskedő adott, aki zsidó volt, akár az orvos vagy gyógyszerész. Az uradalmak némelyike zsidó kézben volt, másutt az intéző zsidó stb. Ebből a nép azt a következtetést vonta le, hogy a zsidók mind a kizsákmányoló osztályba tartoznak.

A koalíciós években, 1948-ig, miniszteri pozíciókat töltött be. Pártelnökként össze akarta fogni a népi arcvonalba tartozó művészeket, vállalta értük a hivatalos nehezítés ódiáját, számított az antiszemitizmusa miatt megbélyegzett Sinka támogatására. ⁸ De Rákosi Mátyás még abban az évben megtámadta *Paraszti jövendő* című könyve miatt, mert abban az egyéni gazdálkodást tartotta a magyar paraszt lelki alkatához illő gazdálkodási formának. ⁹ A támadás hatására visszavonult a politikától, és csak írói hivatásának kívánt élni. Íróként viszont a hatalmi

struktúra ideológiai felépítményébe kellett betagozódnia. 1950-ben megírta *Ukrajna földjén* című „naplóját”, amelyben lelkesedve számolt be tapasztalatairól: „ami ott a ma, az lesz a mi holnapunk.” Számokat, termelési eredményeket sorol, s hódolattal emlegette Sztálin zsenialitását. ¹⁰ Híres olvasónaplójának első kötetében is elismerő szavakkal méltatta Sztálint és a Szovjetuniót. Gyurácz szerint nem lehetett teljes bizalommal naplójához sem: tartott a házkutatástól. Kétszer is Kossuth-díjat kapott, miközben az a gúnyos mondás járta: „Veres Péter nemcsak író, színész is. Eljátszotta a parasztbecsületet.” Németh G. Béla professzor értetetlenül áll gyors megalkuvása előtt. „Félt?” – tette fel a kérdést. ¹¹ Igen, félt, hiszen a totális diktatúra légkörében célzott személy volt: kétszer is merényletet kísérelt meg ellene az államvédelmi hatóság: egyszer rágyújtották a nyaralót! ¹² Lehetetlenné vált a konzekvens identitás, megszűnt a morális autonómia. Ebben a helyzetben az író nem művet alkot, hanem életmentő bizonyítékot hoz fel mentségére.

Ám közéleti szerepvágyát nem tudta leküzdeni. Két meggondolás vezérelte a szocialista hatalommal való együttműködésre. Őt nem kápráztatta el a nyugati liberális demokrácia-modell, mert az szerinte nem egyéb, mint bankokrácia, tehát nem várható tőle, hogy a rendi-feudális talajba döngölt szegényparasztságot kiemelje létalatti helyzetéből. Kollektív lélek volt, a közösségi eszme apostola, megvetette a polgári individualizmust. Úgy gondolta, hogy a földosztást, majd a népi Magyarországot a kommunistákkal szövetségben lehet megvalósítani. Ami az 1948-as „fordulat éve” után következett, attól idegenkedett. De 1945-ben olyan vonatra ült, amelyről nem lehetett leszállni, legfeljebb kiugrani, ami életveszélyt jelentett volna számára, egzisztenciális értelemben is. Rendkívül beszédes Sinka dedikációja a *Harmincnyolc vadalma* című kötetébe: „Veres Péternek. Ezerkilencszázötvenkettő őszén bizonyossággal mondom, én, kigúnyolt szegény, hogy Péter, az én boldogtalan barátom 53-ban milyen nagy visszavonulást csinálna, ha lehetne. Adja isten, hogy én segíthessek neki. Segítek, ha lehet! 1952 nov. 20.” ¹³

Olvasom, hogy hat és félórás beszédet is mondott valahol. Ebből annyi igaz, hogy bőbeszédű volt. Ha megszólalt, abból mindig baj származott. Ilyenkor szabadkozni kényszerült, sajnos, olykor megalázkodva. 1956 szeptemberében szeptemberben az Írószövetség elnökének választották, október 23-án forradalmi szellemű beszédet mondott a Bem szobornál. A forradalom vérbe fojtása után, a letartóztatástól félve Kádár Jánosnak írott leveleiben mentegette magát, hűségéről biztosította, elutasította az írók passzív ellenállását. ¹⁴ A magyar írók ENSZ-hez intézett tiltakozó felhívását természetesen aláírta. ¹⁵ 1963 után megint bátorságot merített, s olykor nyilvánosan hangoztatta, hogy „a Nemzeti Parasztpártnak ő nemcsak volt, hanem jelenleg is elnöke.” ¹⁶

Standeisky Éva véleménye szerint Veres Péter 1945 után kiegyenlítő szerepre törekedett a kommunista párt és a népi írók között, kötődése mégis az utóbbihoz bizonyult erősebbnek. ¹⁷

2.

De Veres Péter nemcsak politikus, publicista és regényíró volt, hanem kritikus, esszéíró is. „Veres Péternek igen egyszerű az esztétikai mértéke. Az az irodalom a jó és érdekes, amelyben ’lélekigazságokat’ találhat az olvasó, a többi – luxus.” ¹⁸ – írja Bata Imre. Valóban, ezt vallotta ő

is: „Az én esztétikám világos és egyszerű, csak ennyi: fontos dolgokról jól írni.”¹⁹ Ez az empirikus-praktikus-moralizáló alapelveken nyugvó esztétika megfelelt a korszak kívánalmainak. Komoly szerepe volt abban, hogy kialakult a Petőfi–Ady–József Attila „szentháromság”. Nem vitatható a három zseni jelentősége, csakhogy velük eltorlaszták más értékek útját!

Rengeteget olvasott, eredeti műveket és nem esztétikát. Egy kicsit úgy járt, mint a szigetlakó: egyénileg próbálta a törzsfelődés etapjait végig járni, a világot felfedezni. Ez sok mehökkentően eredeti meglátást hozott, másfelől értékvaktságot okozott. Irodalmi tanulmányain kívül az említett *Olvásónaplói*-ban fejtette ki esztétikai, főleg irodalmi nézeteit, amelyek érdekesek, de vitathatók, mert többször kirekesztők. Ő – saját szavaival – „sült realista” volt. Az írást olyan önkifejezésnek tekintette, amelynek segítségével feltárul egy társadalmi helyzet erőtere, egy osztály mentalitása, karaktere. Vagyis az írás közvetlen mozgósító és nevelő szerepét az esztétikummal egyenértékűnek tartotta. A túlhajszolt racionalizmus következtében például kétségbe vonta a világirodalom egyik óriásának, a modern regényirodalom atyjának elismert Dosztojevskij nagyságát. De hogy magyar példát is említsünk, Krúdy Gyuláról, a múlt század egyik legzseniálisabb írójáról csak a megvetés és sajnálat hangján beszélt. Azért, többek között, mert novelláiban állandó motívum (és nem téma!) az evés, ivás, szeretkezés. A puritán Veres Péter a *Rossz asszony* c. kisregényében azt is erkölcstelennek tartotta, és az asszony rovására írta, hogy egy kis pirosítót dörzsölt az arcára. Maradi, falusi etikai mentalitást hozott magával, amelynek normáit átvitte az esztétika területére is. Ő a Hamlet-kérdést megválaszolta azzal, hogy a fiúgyerek utálja anyja szeretőjét vagy második férjét, Hamlet akkor is utálta volna Claudiust, ha az történetesen nem gyilkosság árán nyeri el Gertrudis kezét. Szépirodalmi munkáinak stílusát is szikár, dísztelen, de pontos és hiteles nyelvhasználat jellemzi. Lényegi sajátossága volt a szociografikus látásmód és szerkesztőelv.

3.

Eszközember. Gyakran használta ezt a szót, s azokra alkalmazta, többnyire jogosan, akik nem merték vállalni magukat, vagy időközben elvesztették szuverenitásukat. Vajon eszébe jutott-e valaha, hogy ő maga is eszközember volt, a történelmi erők játékszere, s mint ilyen, tragikus személyiség? Nem erkölcsi hitványság okán, hanem mert a XX. század történelmének sötét labirintusában könnyen el lehetett tévedni. Nem ő volt az egyetlen! Aki nem korába visszahelyezve mond ítéletet róla, az hamisít! Illyés Gyula így búcsúztatta: „lángelmét temetünk”. Ez valószínűleg méltányos értékítélet, noha dőreség lenne azt állítani, hogy írásaiban ne lennének lejárt szavatosságú gondolatok. Elsősorban az értekező prózai dolgozataival támadhat vitánk, mert imitt-amott rájuk cáfolt a történelem, noha az irodalomtörténészek szerint ez munkásságának legértékesebb része. Sorstársa, mondhatnánk iker-csillaga, Szabó Pál is azt tartotta: „Péter a fej, én az írás.”

Jelentősége elsősorban eredetiségében rejlik! Büszkén vállalta autodidakta sorsát. Azt vallotta, a tehetség igazi kiteljesedése a saját szellemi út, amikor az ember külső segítség nélkül építkezik. Jelenség volt testi mivoltában is, viseletével, megismételhetetlen, egyedi emberpéldány, a nemzet Péter bácsija, akivel – ismételjük –, lehet és kell vitatkozni, de annak tudatában, hogy nélküle nincs XX. századi magyar szellemi élet és irodalom.²⁰

-
- ¹ Veres Péter hazaérkezett. Néplap, 1945.febr.4.2. [\[vissza\]](#)
- ² Veres Péter: Az ország útján. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp.1965. 84. [\[vissza\]](#)
- ³ Az éhező gyermekek. Néplap,1945. febr.22-3.n [\[vissza\]](#)
- ⁴ a Hajdúböszörményi Hírlap, 1974.aug. 10. 3. [\[vissza\]](#)
- ⁵ Zúgligeti-Pintér István: *Fajvédelem és szocializmus – Oszinte levél Veres Péterhez*. Szép Szó, 1937. 169-171. [\[vissza\]](#)
- ⁶ Veres Péter: Protestantizmus a politikában, Vándortűz, 1947. /6. 35-40. [\[vissza\]](#)
- ⁷ Gyurácz Ferenc: Jelen lenni a történelemben, 1988. 90. [\[vissza\]](#)
- ⁸ Veres Péter levele Sinka Istvánnak. In.: Medvigy Endre szerk.: In memoriam Sinka István, Nap Kiadó, 1999. 164. [\[vissza\]](#)
- ⁹ 1947-ben Szabad parasztság – szabad termelés címen brosúrát adott ki, melyben határozottan elutasította a kolhoz-jellegű szövetkezetet [\[vissza\]](#)
- ¹⁰ Veres Péter: Ukrajna földjén. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp.1951. 5. Később belátta naivitását! [\[vissza\]](#)
- ¹¹ Németh G. Béla: Egy szovjetunióbeli útleírás. In.: Írók, művek, emberek. Krónika Npva Kiadó. Bp. 1998. 170-175. o [\[vissza\]](#)
- ¹² Veres Péter is megírta Őszi változatok című könyvében. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp. 1969. [\[vissza\]](#)
- ¹³ Balogh Ferentz: *Sinka István ajánlások*. Vésztő, 1992. 146. [\[vissza\]](#)
- ¹⁴ Sipos Levente: *Veres Péter levelezése Kádár Jánossal és Aczél Györggyel 1957-1959*. 248. [\[vissza\]](#)
- ¹⁵ *A magyar írók tiltakozása az ENSZ ötös bizottsági jelentés közgyűlésitárgyalása ellen*. Élet és Irodalom, 1957.szept. 13. 1. Minden jelentős író aláírta, Illyés és Németh László is! [\[vissza\]](#)
- ¹⁶ Fodor András: *Ezer este Fülep Lajossal*. I. Magvető Kiadó, Bp. 1986. 148-150c [\[vissza\]](#)
- ¹⁷ Standeisky Éva: Gúzsba kötve- A kulturális elit és a hatalom. Bp. 2005.362. [\[vissza\]](#)
- ¹⁸ (Bata Imre: Veres Péter , 254-255) [\[vissza\]](#)
- ¹⁹ (Veres Péter: Nagy Imréről szólva.) [\[vissza\]](#)
- ²⁰ BAKÓ Endre: *Itt. Veres Péter centenáriumára*. Napló, 1997. jan. 4. melléklet 1. [\[vissza\]](#)

Jahoda Sándor versei

luxus

az empátia –

megfizethetlen

pedig

mekkora kereslet

volna rá!

úgy tűnik

ez

a teljesen infantilis

pártoskodás

úgy tűnik

kiirthatatlan

belőlünk –

ejnye ejnye

bát szabad ilyet

csinálni gyerekek?

milyen magány

nem vagyok

„egyedül mint az ujjam”

két kezemen

öt-öt ujj

két lábamon

további öt-öt ujj

az már összesen –

búsz!

csapás

próbálom elhessegetni
az önsajnálát szemtelen
és makacs legyeit
de nehezen megy

annyira bosszantóak

ráadásul **nincs**

egy rohadt újságom se
amit összetekerhetnék

Barna Róbert versei

a jó út

Jaboda Sándornak

a jó út
a nullán át
vezet

első lépés
a ráfordulás
a lényegtelenre

a tévedés is
megoldás lehet
és reményteljes a felesleges

amúgy segít
a félresikerült is
és az időszerűtlen

ha tanácstalan vagy

indulj el bárhová!

egy tenyeres

egy tenyeres
egy fonák

egy dilettáns üti

pojácaszerva
slampos csavar

mintha én ütném
mint egy kétbalkezes
mintha egyszerre lennék
a játékos
és a játékon kívüli
kibic

és én lennék
a sors labdája is

a gömbölyű

akivel az Isten játszik
akivel az Isten
éppen mellétalál

a partvonal mellől

a partvonal mellől
szórom a morzsát

és a galambok
rebbenés nélkül
csipegetik
az időm

Stancsics Erzsébet: Moszkva téren

Lehet, hogy már csak mi lépünk együtt
az alkony peremén hajléktalan
szállásai között elhagyott életeknek,
ember-vásári alkuk ricsajában
a Moszkva téren.

Lehet, hogy már csak nekünk villan
lábunk előtt az emlékezés
összetört, színes üvegcserepben,
ahogy szétszórta névjegykártyáit
az idei tél is, a Moszkva téren.

Átáraztak körülöttünk minden poézist,
önkiszolgáló kosarunk ezzel van tele.

Más amúgy sem kapható.

Mondják: éljünk hát vele!

Lehet, hogy már csak a mi szívünk
belső neszei koccannak össze a fagyban
valahol a Moszkva téren és
bevonja tőlünk iparendélyét
az utolsó, hitelesített őszinteség.

Udvarhelyi András: Jön a Versszínház!

Beszélgetés Turek Miklóssal, a húsz éves Versszínház^{TM} megálmodójával

Immár húsz éve működik sikerrel a Turek Miklós színművész által létrehozott
TM

Versszínház – ebben a többek által állítólag verset nem olvasó országban. Nagy és merész vállalkozás ez. Épülete, költségvetése, társulata sincs. Turek és alkotótársai kultúraszeretetből és hitből emeltek egy falak nélküli színházat és járják, mint Déryné társulata, az ország és világ magyar nyelvű színpadait. És Luther óta tudjuk, hogy „Ki-ki hite szerint üdvözü”, és ez nemcsak a vallásra igaz, hanem az élet minden területére. Hit nélkül élni lehet, de nem érdemes. Turek a költészetben, a költészet hatalmában hisz. Pontosítanom kell az igazság kedvéért, mert van a Versszínháznak egy másik igencsak fontos tagja, a technikus, aki a színpad mögött biztosította, biztosítja a technikai felételeket, Turek pedig a színpadon szerepelt, szerepel. Így azt mondhatjuk, kétszemélyes ez a vándorszínház. Mi sem bizonyítja az eredményességet jobban, mint a 20 év alatt intézményi és közösségi meghívások nyomán világszerte megvalósított előadások és az azokat megtekintő - sokszor visszatérő - nézők ezrei.

20 év alatt 600 előadás

És az azokat megtekintő – sokszor visszatérő – nézők ezrei. A Versszínház^{TM} égisze alatt ma magyar költőket megelevenítő versszínházi monodrámák, verszenei előadások és az előadásokhoz is kapcsolható vers-kép kiállítások is vannak. Turek Miklós alkotótársai Nágel Kornél grafikusművész, Szitha Miklós zeneszerző, a MAKÁM együttes, a KOSBOR együttes. A Versszínház^{TM} égisze alatt ma magyar költőket megelevenítő versszínházi monodrámák, verszenei előadások és az előadásokhoz is kapcsolható vers-kép kiállítások is vannak. Turek Miklós alkotótársai Nágel Kornél grafikusművész, Szitha Miklós zeneszerző, a MAKÁM együttes, a KOSBOR együttes.

A 600 előadásban benne vannak a színházi és a verszenei előadások is és erre jönnek még a Turek Miklós alkalmi, ünnepi fellépései, versmondásai. Két kontinensen, hét országban jártak, USA, Kanada, Anglia, Németország, Észtország, Románia, Szlovákia. Mára Turek Miklós „versszínház” szóösszetétel lett, mint színpadi műfaji meghatározás a Nemzeti Művelődési Intézet tananyagában és pályázati kiírásokban is megtalálható. De az ismertség mellett több szakmai elismerést is kapott Turek Miklós. Előadásai a KALEIDOSZKÓP Nemzetközi VersFesztivál különdíjait (Faludy-monodráma 2006., Petőfi-monodráma 2011.). Színészi munkája a Budapest FRINGRE Fesztivál Legjobb férfi előadója díját kapta – (2007. Faludy-monodráma). Kulturális tevékenysége a Magyar Kultúra Szolgálatáért-díját is kiérdemelte (2022.). A Versszínház^{TM} munkájában 19 éve jelenlévő alkotótársa, Nágel Kornél grafikusművész Faludy előadássorozataért a Gara Arnold-díjat kapta, munkái tankönyvekben, köz- és magán gyűjteményekben is megtalálhatók. Sajtóvisszhangja a Versszínház huszadik évfordulójáról mindez idáig nem volt, mert Turek Miklós megbetegedett és eltűnt február óta az közéletből. Így nem vehette fel a kapcsolatot a sajtóval, nem beszélhetett a Versszínházról a sajtó munkatársaival, hiszen nem tudta mikor, mit tud megtenni, vállalni. Most azonban, hogy javult valamelyest egészsége, szívesen vállaltam, hogy megtöröm a sajtócsendet és interjút készítek vele, amelynek kéziratát már a kórházi ágyon javította ki.

– Egy könnyű kérdéssel kezdjük. Ki vagy? Hogyan határoznád meg magad? Mesélj egy kicsit az életedről.

– Színművész versmondó vagyok, aki sok verset mond. Úgy szoktam még hivatalosabban bemutatkozni, hogy „a Versszínház^{TM} megálmodója és vezetője” vagyok. 50 éves. Nős, egy gyermek édesapja. Budapesten élek. De mondhatjuk, hogy igazi 21. századi vándorszínész.

– *Azon kevesek közé tartozol, akik folyamatosan ápolják Faludy emlékezetét és mert elválaszthatatlan a költőtől* „a Versszínház^{TM}, *arra kérlek beszélj először arról, mit jelent neked Faludy, ismerted-e személyesen, hogyan hatott rád. Úgy tudom sok Faludy műsort adtál.*

– Faludy nélkül nem született volna meg a Versszínház^{TM}. 2004-ben azért kezdtem válogatni egy Faludy vers-összeállítást, mert úgy éreztem nagyon felületesen ítélkeznek az emberek erről a jelentős, népszerű költőről. 40 éven keresztül elhallgatták, nem lehet kiadni műveit. De a jó költőket csak ideiglenesen lehet mellőzni. Titokban kézről-kézre adták az emberek a híres Villon-átköltéseit és családban, társaságban szavalták. Sajnos a „saját” verseit sokkal kevesebben ismerik. Mind a mai napig kérdezik tőlem ismerőseim: Mikor lesz Villon-előadásod? És akkor én türelmesen kijavítom, Faludy előadásom. Mert ő nem csak Villon fordítója-átköltője, „saját” költeményei is legalább olyan értékesek. A jelentőségét és népszerűségét mutatja, hogy a Faludy-előadásom húsz éve folyamatosan műsoron van!

50. előadásom tíz évvel ezelőtt a kanadai Torontóban volt.

A Faludy-monodrámá volt az első, az az előadás, ami kitaláltatta velem a „versszínház” szót, mint műfaji meghatározást. A Faludy-versek plasztikusak, közérthetően kifejezőek, szókimondóan őszinték, a költő nevére nevezi a dolgokat, érzékenyen sűríti beléjük létünk lényegét, ami párját ritkítja a magyar költészetben. Olyan életpillanatokat lát és láttat meg, amiknek hétköznapisága olykor megdöbbentő és néha kacagtatóan hátborzongató. De szeretem megérintő életszemléletét és néha vitriolos humorát is. Ez az oka népszerűségének. Mindenkihez szól, mindenkinek, mindenki helyett mond valami újat, amit mi nem tudunk megfogalmazni.

– *A rendszerváltáskor fiatalember voltál, harminc éves. Addig olvastál Faludyt? Valami fogalmad volt a költőről?*

– Igazából nem. Hogy talán tudatlanul többet tudtam az átlagnál, azt – megvallom – Hobó dalainak köszönhetem. Ő sok Faludy verset és Villon átköltést dolgozott fel és népszerűsített nagyszerűen az ifjúság körében.

– *Sot egy alkalommal egy szabadtéri előadására is meghívta Faludyt, aki több ezer fiatal előtt mondta el néhány versét. Elképzelem, mennyire örülhetett a költő.*

– Imádtam Hobót, rendszeresen jártam a Hobó klubba, és a dalait megtanultam. Csak jóval később tudtam meg, hogy ezek egy része Faludy vers, amikor találkoztam egy újságcikkkel a TVR Hét-ben – akkor még jelentek meg versek a tévéújságban – és ott olvastam az egyik legmegdöbbentőbb, legszebb recski versét:

„Úgy, mint az őrült szerető szeret
vizes fejjel beomló ég alatt
taposni őszi fasor avarán
e földön úgy szerettem élni én.”

(Monológ életre halálra)

Beleszerettem. Ez volt az első Faludy-vers, ami megfogott és már tudtam, hogy Faludy elhatolt a tudatomig, a lelkemig. Ezután néztem utána, ki ez az ember? És akkor eszméltem rá, hogy azok a Hobó-dalok, amiket hallottam, azok Faludy versei, legalább is egy nagy része.

– *Találkoztál Faludyval, beszélgettél vele?*

– Először az Örökmozgó Moziban találkoztunk, véletlenül. Szabó Gyöngyi róla készített filmjének bemutatójára készült. Én beviharzottam az utcáról és kértem egy dedikációt a nálam lévő Shakespeare kötetbe (akkor éppen azt tanultam színművészeti főiskolásként). Gyurka bácsi annyit mondott:

„Shakespeare-t bármikor szívesen dedikálok.”

A következő találkozásunk 2005-ben történt. 2004-ben mutattam be a róla szóló monodrámámat ezt az előadást. Gyurka bácsi 2005-ben eljött megnézni a feleségével a Hauer cukrászda Nemzeti szalonjába. Az előadás után hosszan beszélgettünk, sütítettünk és természetesen whiskyztünk. Én Faludyt azóta is egy szenzációs agyú, hatalmas tudású, udvarias, barátságos örök csibésznek látom, embernek, aki nem játssza meg magát. És ez a derű, élni akarás, vagabundság, csibészes humor, cinkosság, őszinteség szűrődik át verseibe is. Ezért is szeretik olyan sokan, az akadémiakustól a cipészig. Ezért népszerű még ma is a diákok és a felnőttek körében is.

– *Mikor kezdted rendszeresen Faludy-verseket mondani? Milyen szempontok szerint állítottad össze musoraidat az előadást? Mert gondolom, addigra megvetted könyveit...*

– 97-98 környékén kezdtem tudatosan keresni a Faludy köteteket, megismerkedtem költészetével és életével, amelyek egymástól nem elválaszthatók. Eleinte versolvasás közben elkezdtek „kiugrálni” a kötetekből a versek, amiket elmondásra érdemesnek éreztem. Azt nem tudtam még, milyen formában lehet ezt érdekesen, érthetően a közönség elé tárni, de tudtam, hogy az is meglesz majd. De valahogy ráéreztem, műsor lehet, amit érdemes bemutatni a közönségnek. És egyszer jött egy éjszaka, amikor megkaptam az ötletet a formára, a sugallatot a dramaturgiai keretre. Akkor átnéztem a válogatást, átrendeztem kicsit a sorrendet és ott volt előttem a kész előadás. Ki kellett venni belőle – nagy bánatomra – több verset, de így is 80 percnyi anyag maradt. Így történt ez velem a 20 év alatt valamennyi költő esetében. Valahogy maguktól összeállnak a versek előadássá. Ahogy Gyurka bácsi mondta: ő csak leírja a verset, a vers írja őt. Élveztem mind a versolvasást, versválogatást, mind a műsorszerkesztést, de főleg a fellépések a perceit.

Nincs két egyforma előadás.

Minden előadáson újabb és újabb dolgokat fedezek fel a versekben, amiket pedig már több százszor elmondtam. És a nézők is azt mondják, hogy az előadásban hallva egészen új értelmeket nyernek a szavak, a költemények. Vannak visszatérő nézők, akik évről évre újra nézik az előadást, mert megunhatatlan. Számomra is! S így lemérhettem a Faludy-versek hatását. Ezek az előadások végig vitték, viszik a nézőt a hallgatóságot Faludy életének fontosabb pillanatain.

– Én is sokat tanulhattam ebből az emberi, költő-sorsból Faludy-könyveim írása közben. Elsősorban, hogy függetlennek kell lenni, és az élet célja a boldogságkeresés. Tole tudom, hogy ez az amerikai alkotmányban benne van. A magyarból hiányzik. Nem könnyű kérdést teszek fel, hiszen erre az okos irodalmárok is nehezen tudnak válaszolni. Faludy jelentős költő, de szerencsénkre sok hozzá hasonló poéta élt és él köztünk. A te értékrendedben hol helyezed el Faludyt a magyar irodalomban? Mit üzen neked, nekünk a költő?

– Nagyon nehéz erre válaszolni. A meritéstől is függ. Nem mindegy, hogy húsz vagy háromszáz költő között kell elhelyezni. Nem mindegy, hogy melyik század költői között. Faludynak annyira egyedi hangja van, hogy bizonyos tekintetekben nem is lehet a többiekkel összehasonlítani. De szerencsére nem is kell. Erre csak azzal tudok felelni, hogy mely költőknek mondom verseit gyakrabban. Hogy a művelődési házak irodalomhoz értő szakemberei melyik költőről kérnek előadást. Ez egyfajta értékítélet. A többi költőt is azzal a mércével mérem, amit Faludytól tanultam:

Jó vers az, amiből kiérezni az életet, az érzékenységet, nyersséget is.

Ami a legfontosabb, és ezt sokszor el is mondta Gyurka bácsi is, a költőnek az emberek helyett kell elmondani versben azt, amit ők éreznek, gondolnak. Ez talán a titka jó költőknek. Más költőket is e szempontból értékelek. Ahogy Illyés Gyula is megfogalmazta egyik legnagyobb, Bartók c. versében:

„Dolgozz jó orvos, ki nem andalítasz,
ki muzsikád ujjáival
tapintva lelkünk, mind oda tapintasz,
ahol a baj
s beh különös, beh üdvös írt adsz
azzal, hogy e jaj
siralrát, ami fakadna belőlünk –
de nem fakadhat, mihelyettünk
– kik szív-némaságra születünk –

kizenged ideged húrjaival.”

– ***Mit üzen nekünk Faludy?***

– Amit a legjobb költők. Azt, hogy soha nem szabad feladni, mert mindig van remény, és ez az üzenet, ez a fény a zárt ajtó kulcslyukán is megérkezik, ahogy a Pokolbéli víg napjaimban meg is írta ezt a recski reménytelenül reményteli pillanatot, mint a fény, ami behatolt Faludy sötét cellájába és reményt adott, életet mentett.

– ***Mikor gondoltad, hogy megcsinálod a Versszínházat, hiszen te olyan színész voltál, mint a legtöbb kollégád, koszínházakban játszottál. Hol született és kik segítettek?***

– Hangsúlyozom, én most is olyan színész vagyok, mint a többi kollégám, színházakban, filmen televízióban is játszom.

Csak nekem van egy Versszínházam is.

Nem akartam én Versszínházat csinálni. Így alakította a sors. A névadás egy teljesen véletlenül történt. 2003-ban megfogalmazódott bennem, hogy valahogy Faludyt jobban meg kellene ismertetni az emberekkel. Versekkel kezdtem válogatni és tanulni egy ilyen műsorhoz. 2004-ben egy filmrendező barátomnak elmondtam a Faludy-előadás ötletemet, hogy van az agyamban egy monodrámám. Akkor még nem tudtam, hogy monodrámám, egy verses előadás és a barátom arra kért, mondjam el neki a szöveget. Leültünk a verőcei Duna-parton és elmondtam neki az előadás háromnegyed órás anyagát, elképzelt rendezői instrukcióimmal kiegészítve.

– ***Ki volt ez ötleterősítő, jó barát?***

– Süly Péter filmrendező. Ma is hálával gondolok rá, hogy biztatott. És amikor végig hallgatta, azt javasolta, mutassam be az előadást nyolc nap múlva az Őriszentpéteri HétRét fesztiválján. Kértem tíz percet és mondtam: rendben van. Azon a héten gyorsan összevárosoltam a szükséges dolgokat, kellékeket, ruhákat, és csak a közönség előtt, a Pajta Színház színpadán így került előadásra. Igazi halálugrás volt, ma már csodálom az akkori bátorságomat. Soha nem próbáltam ezt az előadást rögtön élesben játszottam. Ja, és ott szembesültem azzal, hogy van színházi világítás is és sok minden, ami egy műsorhoz kell, tehát megszülettem egy világítási tervet is az előadáshoz, ami igazi színházzá tette az előadást.

Ott, az Őrségben, a Pajta színházban született meg a Faludy-előadás.

És a Versszínház^{TM} is! Az előadásnak nagyon jó visszhangja volt. Kezdték máshová is meghívni a művelődési intézmények programszervezői, kis színházak is. És el kezdtem gondolkodni, mi ennek a Faludy-műsornak a műfaji meghatározása? Csak versekből áll, de nem pódium-műsor, hanem komplett színdarab. Mert nem találtam a színházi fogalomtárban megfelelő szót az előadásra összeraktam a „vers” és a „színház” szavakat, így lett versszínházi

monodrÁma. És jÖttek a felkérések innen is onnan is, az orszÁgból, majd a vilÁgból és az intézmények elkezdtek úgy hirdetni előadásaimat, hogy

JÖN A VERSSZÍNHÁZ!

Ekkor lettem én a „A Versszínház”. A szót jó pár éve ki kellett egészítettem egy TM-mel – a monogramom, egyszersmind a „trade mark” jelzése –, mert a műfaj közismertségével más alkotócsapatok is elkezdtek magukat versszínházként meghatározni. „S az évek szálltak, mint a percek” és a Versszínház^{TM} repertoárján a Faludy-előadás mellett megjelent a József Attila-, Radnóti-, Petőfi-, Arany-, Ady- és a Pilinszky-mese előadás, a verszenei előadások a Makámmal és a Kosborral, valamint Nágel Kornél vers-kép kiállításával is. Egyre több előadással, egyre nagyobb helyszíneken léptünk fel. Az Őriszentpéteri Pajta színházból indult Versszínház^{TM} legutóbbi bemutatója a Művészetek Palotája Fesztivál Színházában volt Pilinszky János 100. születésnapjához kötődően. Két évtized alatt elérkeztünk „az értől az óceánig”. Repertoárunk folyamatosan bővül, változik, rengeteg tervünk van, így, ezzel a lendülettel, lelkesedéssel készül a „Versszínház^{TM}”

– Köszönöm a beszélgetést és kívánok versszínházad közönsége nevében is gyógyulást, jó egészséget.

Deák Mór: Szindbád

az iránytű
a lábam között
elvitt sok vad vidékre
nem ért annyit az utazás
amennyit adtam érte

bíborló ormok és hegyek
lapályok
buja völgyek
s a bennem hangzó jótanács
küldd előre a hölgyet

vadul és ezért szelíden
szerettem
ha szerettem
nincs homály alkony
csak ragyogás
ha test épül a testben

ha szív épül szívben
nem lehet
hogy ne ujjongjon minden
formázd újra a lelkedet
ha nincsen benne isten

ő adta iránytűmet
és eddig el nem vesztett
többet ért ez az utazás
mint amit adnom kellett

Deák Mór: Törékeny

az a finomság
az a szépség
eljöttél ahogy megígérték
a gyáva álmok
a bátor hajnal
összevesztem érted magammal

összevesztem
magammal érted
és ez a veszekedés éltet
néha te nem is kellesz hozzá
néha én is csak
bólintok rá

átkínzom magam
éjszakákon
hogy nappalom lehessen álom

sokszor nem kellesz
hozzá te sem
hogyan az éjszaka nappal legyen

ami lehet
törékeny minden
ami elmúlt
az is törékeny
de te már nem csalódhatsz bennem
és nem csalódhatok benned én sem

Húrok

Köves István: Generalpause

A csend emberi gesztus,
akár a tagolt beszéd,
a hangsorok fogköze,
a némaság abortusza.
Képes akár várakozó,
sejtelmes, fenyegető,
puha és meleg is lenni.
A csend egyénre szabott,
az én csendem az,
amikor a hangszedő tűje
leereszkedik a bakelitlemezre,
s fut még néhány barázdakört,
míg valahol a múltban levegőt vesz
Saljapin esetleg Benjamino Gigli,
fölszeng a Szabadság-kórus, a Török induló,
vagy ahogy épp kanyarogva bezakatol
szobámba a Chattanooga Choo Choo.

Köves István: Ha olyan szerencsés vagy

Ülj ki az engedelmesre kopott hátú kerti
székedre, fonott nádkarfájára támaszkodva,
a még langy karjával körülkaroló koradélutánba,
ha véletlenül olyan szerencsés vagy, mint én,
és a te kertszomszédod is örült operarajongó, aki
duc-duc helyett a Traviatát nyomatja naphosszat,
száz decibellel, ide, bele az őrzsíros zafíros légből,
andalodj, mintha szabad, mosolygó tenorista lennél,
dőlj hátra s fogadd hálásan a loppal érkező áhítatot,
a hangok varázsát, gondold, hogy csak tiéd a mámor,
no meg a szomszéd úré, kinek keze a potméteren,
s lesd meg a kertvégben hancúrozó vendégmadárkák
osztzkodását az elénk tálalt napraforgómagvakon,
ahogy közben félrehajtott fejjel szemmel tartanak,
és csöppet se szégyelld, ha az ugribugri, butuska,
fenyő alá fosó feketerigóról most csak az jut eszedbe,
hogy ha alkalmasint lekuporodik az a gyönyörű
hangkirálynő, az a Netrebko, ő is csak nyög a budin.

Kapcsolat

Impresszum

Felelős kiadó: Ballai László, 1022 Budapest, Filler u. 78-82.

Felelős szerkesztő: Ballai László

Technológia és design: Vasáros András

ISSN 2063-4285

Elérhetőség

Szerkesztőség: szerkesztoseg@marcius15.hu

Webmester: webmaster@marcius15.hu

www.marciustizenotodike.hu - © 2010-2024 Marczius Tizenötödike. Minden jog fenntartva!